Centre for Studies in Social Sciences, Calcutta

Documentation of rare Assamese books in collaboration with Assam Sahitya Sabha, Jorhat and the Ford Foundation: microfilmed and digitised in October 2006

Record No: 2006/ 165	Language of work: Assamese
Author (s) / Editor (s): ✓ Lakshinath Bezbaruah	
Title: বাঁহী	
Transliterated Title: Baanhi	
Translated Title:	
Place of Publication: Calcutta (Kolkata)	Publisher: Editor
Year: 1922 (1844 Sak)	Edition:
Size: 21 cms - 516 pages	Genre: Magazine
Volumes: 12 (2, 6, 8, 11, 12 nos)	Condition of the original: Brittle.
Remarks: Stitched.	
Holding institute: Assam Sahitya Sabha, Jorhat	Microfilmed and digitised by: Centre for Studies in Social Sciences, Calcutta, 2006.

Microfilm Roll No:	From gate:	To gate:

৫৩৮৬/অ্যা:
১৫.৮.৯৯

বাঁহী।

১২শ বছৰ। | ১৮৪৪ শক, জেঠ। ৭৮, | ২য় সংখ্যা।

বীণ ববাগী।

সেৱক হৈ কৰিছা বলৰ দৰ্প—
গবাকীক পেলালা তল।
বলেৰে ছলেৰে শান্তিৰ দোহাই!
—অজলা সেও হৈ বল।
শান্তিৰ নামত অশান্তিৰ বেহা
বিধান বিহিছা আটি।
বিধান-ভঙ্গ বুলিয়েই আকৌ
মাৰিছা নেগুৰ ছাটি।

বলৰ দৰ্পত ওকণি দেখা
ধৰণী গোখোজ-প্ৰায়।
কালৰ গতিত নগৰ সাগৰ,
সাগৰ নগৰ হয়।
ধুমুহাত পৰে মহা মহীৰুহ,
ছবৰি গছকত উঠে—
ববটৈক বাঢ়িলে দোঁ খাব লাগে,
গৰু অকণিকৈ টুটে।
মহা কোলাহল দমাই পাতিছা
তোমালৈ সুখৰ হাট।
তোমাৰে সুখত যোগান দিবলৈ
মাৰিছা সকলো বাট।
ধনেই তোমাৰ পৰম সুখ,
ধনেই তোমাৰ ধৰ্ম্ম।

ধনকে বুটলি ধনকে চিনিলা,
ধনেই নাশিব কৰ্ম্ম।
মানুহৰ প্ৰাণ ঈশ্বৰৰ দান
আদৰিব নেজানিলা।
খোলাকটিকেহে সাৰোগত কৰি
বুকুৰে বান্ধ বুলিলা।
স্বাৰ্থত বাজে সুবুজা একো,
গবাকী নিচিনা হলা।
মহান্ স্বাৰ্থলৈ কৰি আওকাণ
ধৰ্ম্মক উটাই দিলা।
এতিয়াও সৌ মাব যোৱা নাই
ধৰ্ম্মৰ বাওলি বেলি—
মৰমৰ টানে আনিব সাঙুৰি,
মাতো ছুই বাহু মেলি।

চ.গু.আ.

পলৰীয়া।

আজি পূৰা তিনি বছৰ শৈল বাপেকৰ ঘৰতে। যিমানে দিন গৈ আছে সিমানে শহৰেকৰ ঘৰলৈ যোৱাৰ আশা কমি আহিছে। প্ৰথম বছৰত বহুত চিঠি দিয়া-দি, মানুহ পঠিওৱা-পঠি, দ্বিতীয় বছৰতো অলপ উমঘাম আছিল; কিন্তু তৃতীয় বছৰত শুনা গৈছে হেনো নবীনৰ ভায়েক ককায়েকহঁতে তেওঁলৈ আন ঠাইত ছোৱালী চাইছে। নবীনৰ ককায়েক গোবিন্দই হেনো কয়—"আমি বৰ-আমিনৰ ঘৰত বিয়া কৰাই বৰ মানুহ হবলৈ গৈছিলো, পিছত এতিয়াহে তাৰ সুফল ওলাইছে। সিহঁতে চাগৈ ভাবিছে যে সিহঁতৰ ছোৱালী নপঠিয়ালে আমাৰ লৰাই বৰলা-ভাত খাই থাকিব। কিন্তু সেইটো নহৈছে। মই অমুকাই এই বেলি মঙ্গুপৰ ছোৱালীৰ লগত ভাইৰ বিয়া পাতিহে এৰিম। গল, গল, সেই হেজাৰ টকা জানিবা পানীতে পেলালো। পকা-দৰীয়াই মনতে ভাবিছে মোৰ অলঙ্কাৰ পাতি খাব, চাওঁচোন সি কেনেকৈ জীণ নিয়ায়। ডিগ্ৰীজাৰি কৰি ঘৰ ক্ৰোক কৰিহে পাছ এৰিম।" ৬৩৮৬/অ:

এইবোৰ কথা যে বুঢ়া সদৰ আমিনৰ কাণত পৰা নাই এনে নহয়, তেওঁৰ ইচ্ছা নহয় যে তেওঁৰ ছোৱালী ঘৰতে থাওক, কিন্তু কি কৰিব তেওঁ যে অৱস্থাৰ গোলাম। ইমান লাজ-লঘু কৰি তেওঁৰ ছোৱালীক ঘৰৰ পৰা খেদি দিলে। এনেয়ো ওচৰ-সম্বন্ধীয়া তিৰোতাবোৰে কৈছিল "আমাৰ শৈলৰহে কপালখন বেয়া, তাই কতো এজন ছহৰৰ জা নেপালে। পৰিল গৈ সেই খেতিয়কৰ ঘৰত। সিহঁতে কি ডাঙৰ মানুহৰ চাল চলন বুজিব? কপালত দুখ থাকিলে কোনে খণ্ডাব, বিধাতাৰ লিখন।" এইবোৰ কথা শুনিলে শৈলৰ মাকে এটা দীঘল হুমুনিয়াহ কাঢ়ি "বিধাতাৰ জোৰা, মানুহৰ কি হাত আছে?", মিছাই ছুবাৰ মান চকু মোহাৰি আকৌ কয় "মানুহে কথাতে কয় বোলে ভালে পায় ভালক, জাৰবে পায় থালক, কিন্তু মোৰ আইৰ কপালত হলে এই কথাষাৰ নেখাটিল।" যদিও মাজে মাজে শৈলৰ কাণত এইবোৰ কথা পৰে তেওঁ তাত বেছি মনযোগ নিদিয়ে। শৈলৰ লেখা-পঢ়া বিশেষ নাই, কোনো দিন স্কুললৈ যোৱা বা শিক্ষক ৰাখি পঢ়া তেওঁৰ মনত নপৰে। ককায়েকহঁতে পঢ়োতে এনেয়ে কাষত বহি ক-ক, ম-ম কৈ অলপ পঢ়িছিল, এতিয়া পদ-পুথি সুন্দৰকৈ পঢ়ে—ঠায়ে ঠায়ে অলপ জোৰাই জোৰাই পঢ়িব লগীয়া হয়। কিন্তু ঘৰৰ কামত, ৰান্ধনে-বাঢ়নে, বোৱনে-কাটনে এনে এটি ছোৱালী পাবলৈ নাই।

যিমানে দিন গৈ আছিল শৈলৰ মন দিনক-দিনে গধুৰ হৈ আহিবলৈ ধৰিলে। অকলৈ বহি বহি বাৰীৰমুৱা হৈ মন মাৰি ভাবে—"সকৰ পৰাই মোক সকলোৱে কেনে প্ৰকৃতিৰ চিনে, শান্তি বাইদেউহঁতে এতিয়াও নিনাতী বুলি মাতে। সিদিনা নো মোৰ গাত কি জক উঠিছিল? হৰিণৰ মাকে যেনিবা গালি এষাৰ পাৰিলেই—তেওঁ বয়সত ডাঙৰ, মানত ডাঙৰ, গিৰীহঁতৰ বৰ ঘৈণী, মই নো মনে মনে সহি থাকিব নোৱাৰিলো কিয়? বাৰু নোৱাৰিলো, নোৱাৰিলো—তেওঁ যেনিবা পৰ, যি জন মোৰ সবাতকৈ আপোনি, যাতকৈ আপোন বুলিবৰ আৰু নাই

বা নাছিল (কাৰণ এতিয়া আৰু তেতিয়াৰ মই নাই) তেওঁৰ ওপৰত নো এনে সৰ্ব্বনশীয়া খং উঠিব পায় নে? ডাঙৰ মানুহৰ জীয়াৰী, কথা এষাৰ কবলৈ হলে বোপা-ককাৰ গৃহস্থালীৰ মান সম্ভ্ৰমৰ কথা কওঁ, পিছত মই নো কোন-সতে সেই পুৰঁতী ৰাতি মাহীৰ ঘৰলৈ পলাই গলো? মোৰ পোৰা কপাল! দেউতাৰ আগত সকলো সোপা কথা নোকোৱাহেঁতেন ৰক্ষা আছিল। তেখেতে যদি তেওঁলৈ গালি শপনি পাৰি সেই কালকূট (চিঠিখন) নপঠিয়ায় মই জীয়াত-বাৰী নহলোহেঁতেন। কাক দুষিম? মোৰে ধাৰ-কপাল। কপালত দুখ আছে।" চকুৰেদি সৰসৰাই চকুলো পৰিবলৈ ধৰিলে—ৰিহাখনৰ স্কুলচিৰা আঁচলেৰে চকু মুখ মুচি আছে।

এনেতে বাহিৰত কাৰবাৰ মাত যেন শুনিলে। অলপ কাণ পাতি শুনে যে বাটে বাটে কোনোবাই চিঞৰি গৈছে "বিনামোলে পান বিকেছি!" গোটেই বোৰ শব্দ যে কাণত বাজিল এনে নহয় কাৰণ দুখতে বিয়াকুল হৈ আছে, কিন্তু "পাণ" শব্দটো হলে কাণত ঠহ-কৈ বাজিল। দুপৰীয়া মাকে কৈছিল "আৰু তামোল খোৱা টান হল। কালি এগুছি পাণ আনিছিলো আজি এপাতো নাই দেউতাৰে কহাৰিৰ পৰা আহিলে তামোল এখন দিবৰো ব্যৱস্থা নাই। আমাৰ পানৰ পোখাটিৰো থাৰি ওলাই গল, তাত নথ লগাবলকে এপাত নাই।" শৈলই ইফালে সিফালে ঘূৰি চালে, কাৰবাক পান আনিবলৈ পঠিয়াবলৈ বিপিনে আজি তিন দিন হল ঘৰলৈ গৈছিল অহাই নাই। গাভৰু ছোৱালী তিনি বছৰ ঘৰত আছে কতই কত কথা কয়, কিমানে কাণে কাণে কি মেল কৰে মাকেও কৈছে "আই তই বেছি ইফালে সিফালে চৰফৰ নকৰিবি।" কিন্তু এতিয়া ঘৰৰ আগেদি পাণ লৈ যায়, পাণৰ ইমান আৱশ্যক নেৰাখিলেও নহয়।

লাহে লাহেকৈ দুখোজ এখোজকৈ আগ-চুৱাবলৈ গল। খিৰিকিৰে দেখে যে এটা আদ-বয়সীয়া মানুহ, মূৰৰ চুলিৰ খোপা বন্ধা। গাত এটা ঘৰত বোৱা কপাহী কাপোৰৰ চোলা, তাৰে পিঠিৰ এটা পতি এৰিয়া কাপোৰৰ। ককালৰ গুৰিতে চোলাটোত এটা কলা ৰেখা, কলা ফিটা বন্ধা যেন দেখি যদিও দৰাচলতে সেইটো কাপোৰৰ পাৰিহে আছিল। চোলা-টোৰ পেটত্তে উদি, পেটৰ লোম কেদাল হুবৰি বনৰ নিচিনা সুন্দৰ দেখা যায় কাৰণ ঘামে অলপ জিপজিপীয়া কৰিছে। পিন্ধা কাপোৰখন নিছেই ছুটি আঠুৰ ওপৰত উঠা, তাৰো সোঁফালে কোছাই কৰঙনত তুলিছে। তাৰ কান্ধত ভাৰ বা পাছি একো নাই, কেৱল টোকোন এদালৰ মূৰত এটা টোপোলা যেন দেখা যায়। অলপ চকু ঘূৰাই চাই আৰু কাকো দেখা নেপালে। শৈলই ভাবিলে চাগৈ সিয়ে পাণ বেচা মানুহ, সেই বুলি লাহেকৈ মাত লগালে—"হেৰা পাণ বেচা মানুহটো!" সি অলপ ঘূৰি চালে কিন্তু একো নকলে। শৈলই ভাবিলে যে সি শুনাই নাই—অলপ ডাঙৰকৈ মাত দিলে—"হেৰা মানুহটো!" সি লাহেকৈ কান্ধ পকাই বহল চকুজোৰ থিৰ কৰি কলে—"কাক মাতিছা?" "তোমাকে মাতিছো।" "মোক মাতিছা, আই? কিয়?"

শৈলই অলপ আগ বাঢ়ি গল। লাহেকৈ বাওঁ হাতেৰে পৰ্দ্দাখন অলপ ঠেলি থাক-নো-হোৱা সোঁহাতখন দুৱাৰৰ মুঠাত দি দীঘল নাকেৰে সৈতে মুখখনি অলপমান উলিয়াই

ঘাটকৰাটোলৈ চাই কলে—'শুনচোন বাক শুন।' দি বাটৰ পৰা অলপ কাষ চাপি আহিল। শৈলই বাহিৰত কিয় ভিতৰতো ডাঙৰকৈ কথা কোৱা অভ্যাস নাই, মানুহটোক হাতেৰে বাও দি কাষলৈ চপাই আনিলে। সি আকৌ সুধিলে 'কিয় আই?' শৈলই কলে 'পাণ বেচিবলৈ আনিছ?' 'কতা পান?' 'মই পাণ অনা নাই।' "তই দেখোঁ কোনে পাণ ৰাখিবি বোলা যেন শুনিলো।" নাই আই মই তেনে কথা কোৱা নাই। মোৰ লগত এপাত পাণো নাই, সেই শহৰৰ পদুলিত খোৱা তামোলখনে। এই গোপা বেয়া ধপাত ভৰাইছো মুখত।" 'তোৰ টোপোলাত কি?' 'সেই টেকেলি গাখীৰ, ওপৰত গামোচাখন দি আনিছো, মাগি পৰিব পাৰে, দিন-কাল বেয়া।' 'তই পাণৰ কথা কি কৈছিলি?' "পাণৰ কথা মই একো কোৱা নাই।" 'তই কি গাই আহিছিলি?' 'এ নকৰ আইহে।' 'কচোন বাক'। 'কিবা দেউ হে।' 'কি কচোন ক। জাত নেযায়।' "মই গাইছিলো বোলো—'বিনা মোলে পাণ বিকেছি'।"

নাজে মাজে একো চাতি শৰম বতাহ লাগিলে গাটো কেনে উচপ খাই উঠে। এই কথাষাৰ শুনি শৈলৰ মনত কি যেন এটা এনে দৰৰ অশান্তি অনুভৱ হল। কথা ফাকি তেওঁ ভাল দৰে বুজি পোৱা নাই,; অথচ যেন তীব শব্দ কেইটাই তেওঁৰ "কাণের ভিতর দিয়া মরমে পশিল গো।" তেওঁ দুনাই সুধি সোধাবিলে 'কি কৈছ ভালকৈ কচোন।' 'বিনা মোলে পাণ বিকেছি।' শৈলৰ কাণত ই কি যেন সাপৰ মন্ত্ৰ। মন্ত্ৰৰ প্ৰত্যক্ষ ফলৰ অনুভূতি হৈছে, অথচ তাৰ অৰ্থটো পোৱা নাই। কথাটো বুজিলে যেন তেওঁ বাচে। তাক আকৌ সুধিলে 'বুজাই ক ককাই।' 'বুজাবৰ একো নাই আইটি, মই নিজৰ দুখকে বৰ্ণাই গাইছো।' তাৰো মনত দুখ এই কথাটো জানিয়ে শৈলই ভাবিলে 'ইয়াৰো মোৰে নিচিনা দুখ নে? দুখীয়া তেনে হলে মোত বাহিৰেও আছে।' ফুটাই কলে—'বাক কিনো দুখ?' 'সুসুধিবা আই, সোতৰটা লেঠাত থকা মানুহ। তোমা-লোক স্বৰ্গৰ গোসানী, আমাৰ অধম নাৰকীৰ দুখৰ কি অন্ত পাবা?' শৈলৰ মনত যেন কোনোবাই কৈ দিলে 'ই যেন মোৰ কি শান্তিৰ সমাচাৰ আনিছে। তাক বিধাতাই সেই বাবেই সমদুঃখী কৰি পঠিয়ালে।' সি যেন অতি মৰমৰ। কোনোবা জীৱনৰ ভাই-ভনী। তাক অতি আদৰৰ মাতেৰে সুধিলে 'কচোন ককাই ক, কি দুখ।' 'কি শুনিবা আই, শুনা।'

শৈলই অলপ ভিতৰৰ পিনে মুখ ঘুৰাই চায় যে মাকে শুই আছে, বাকনি ঘৰত কথা বোলাটো সোমাল। তেওঁ মানুহটোক কলে 'অলপ ৰবা।' মেকুৰীটো উলিয়াই দি ততাতৈয়াকৈ আকৌ আহিল, মানুটোৱে পিৰা-লিৰ একুকত বহিল। শৈলক দেখিয়েই কবলৈ ধৰিলে 'কিনো কম আই। সৰুৰে পৰা নগেন বামুণে মোক মাউৰা বাপ-মৰা লৰাটোক ডাঙৰ দীঘল কৰে। গল বেলি শিয়ালকুছিত এজনী আমাৰ কুলীয়া ছোৱালীক বিয়াও কৰাই দিয়ে। মই হলে নগেন বাপুক দাদা বুলি মাতোঁ, যদিও তেওঁ বয়সত সৰু; কাৰণ সৰুৰে পৰা সেয়ে অভ্যাস আৰু তেওঁ মোক বৰ মৰম কৰে, মমো তেওঁক বৰ ভাল পাওঁ। সৰুৰে পৰা আমাৰ দাঁতে-ওঠে নালাগে, যি কৰোঁ দুয়ো দিহা ভৰসা কৰি কৰোঁ। পিছত শহৰৰ ঘৰৰ ইচ্ছা

যে 'মই বামুণৰ ঘৰত থাকিব নেলাগে, তেওঁ-লোকে হেনো বহুবাৰ ঘৰত ছোৱালীক শহুৰী খাটিব নিদিয়ে। মই হেনো তালৈ গলে তেওঁ-লোকে মাটিও দিয়ে বাৰীও দিয়ে—খেতি-খেলা কৰি খাব লাগে। মই কিন্তু বামুণৰ ঘৰ এৰি যাবলৈ মত নাযায়। নগেন দাদাকো এৰি যাব নোৱাৰোঁ, আৰু তেওঁৰ মাক 'দীঘলী খুৰীয়ে' যে মোৰ বাবে মৰিব পাৰে। এওঁলোকক এৰি পাৰোঁ নে যাব?

"পিছত সিদিনা মোৰে কিবা দুৰ্ভাগ্য-মাৰ বিছৰ দিনাখন আহুনানৰ বিধান পেলোৱা লৈ নগেন দাদাৰ লগত অলপ বখৰা-বখৰি লাগিল। তেওঁ বামুণ মানুহ, খং বেছি। মোৰ গালতে তেওঁ পিন্ধি-থকা খৰম পাত বহুৱাই দিলে। থুতৰিৰ তলত এতিয়াও অলপ চিন দেখিবই পোৱা। গাওঁকুছলীয়া সকলোৱে কবলৈ ধৰিলে—'তই নো কিবা থতৰ গোলাম নে—এইদৰে মাৰ-পিট খাই থাক যে?' মোৰো খং দুঠে, দুঠে—উঠিলে গুৰু গোসাই নাচাওঁ নহয়। সিদিনা দিনটো লঘোনে ভোকে কটালো, খুৰীয়ে কিবা খাবলৈ দিছিল, নাখালোঁ।—সাজ লাগোতে শহৰৰ ঘৰলৈ গুচি গলোঁ। মই যোৱা দেখি শহৰৰ ঘৰত আনন্দ। মোৰ যোৱাৰ ইতিবৃত্ত কোৱাত তেওঁলোকে কলে—"ভাল হৈছে। তোক আগৰ পৰা কওঁ, শুশুন। এতিয়া তই ইয়াতে থাক। তাৰ দুৱাৰ মুখত থু পেলাবলৈকো নেযাবি।" মইও তাত থাকিলোঁ, বহুত দিন থাকিলো, আজি মাষৰ একুৰি পাচ দিন যায় নহয় আই—ইমান দিন থাকিলো। আৰু থাকিব নোৱা-ৰিলো, মনটো বৰকৈ পোৰে। চাকৰ হওঁ, গোলাম হওঁ—এখনতো অন্তৰ আছে। যাক ইমান দিনে ভাল পাই আহিছো তাকনো এদিন মাৰ-ধৰ কৰাৰ বাবে চিৰদিনলৈ এৰি দিম নে? তাতে সেই গৃহস্থঘৰ ঠন ধৰিছে মোৰ বাবে, মই নহলে হাল মেলোঁতাই নাই। পিছত কালি গুণি-পিটি স্থিৰ কৰিলো যে শহুৰৰ ছোৱালী দিয়ক নিদিয়ক নগেন দাদাৰ ঘৰলৈ যোৱা যাওক। শহুৰৰ জীয়েকক এৰি আহিবলৈ যদিও অলপ দুখ লাগিছিল, পুৰুষ মানুহ—তিৰুতাৰ মুখলৈ সদাই চাই থাকিলে তো নচলে—বুক বান্ধি আহিলো। সুদা হাতে ইমান দিনৰ মূৰত আহি-বলৈ বেয়া লাগে দেখি শহুৰৰ ঘৰৰ পৰাই নেদেখাকৈ এই টেকেলি গাখীৰো লৈ আহিছো। ধপাতখিনি খাওঁতে আমাৰ তেওঁৰ কথা মনত পৰিল, পিছত কি কৰিম, ঘূৰি যাবৰ সাধ্য নাই। এজনক আগৈয়ে যেতিয়া মন-প্ৰাণ সপি দিছো এতিয়া তেওঁৰ তালৈ নগলে কেনে-কুৱা হব! এইবোৰকে ভাবি চিন্তি গাইছো বোলোঁ "বিনা মোলে পাণ বিকেছি।"

শৈলই ইমান বেলি সকলো নিৰলে একমন দি শুনি আছিল। কথাৰ শেষ পৰোঁতে এটা দীঘল হুমুনিয়াহ কাঢ়িলে।

মানুহটোৱে কলে—"যাওঁ আই।" শৈলই কান্দো-কান্দো হৈ কলে—"বাক যোৱা।" তামোল এখনো দিবলৈ নহল।" কথা শুনি থাকোঁতে চেলেংখন মাটিত পৰি গৈছিল, সেই-খন তুলি লৈ আকৌ আগৰ ঠাইলৈ পাতল পাতলকৈ খোজ দি আহিল।

যদিও খুৱৰ বিকাৰত বৰকৈ মাৰ ধৰ কৰিলে, শৈল নহৰৰ দিনৰে পৰা নবীনৰ হিয়াখন উদং, মনটো উকঙ্কা। সিৰীয়েক ঘৈণীয়েকৰ ভিতৰত কাৰ নো দাঁতে-ওঠে নলগা আছে? কাজিয়া লাগে, বকাবকি হয়, ভাল হয়—কিন্তু এনেটো

যে হব কোনে জানিছিল? ডাঙৰ মানুহৰ জীয়াৰী, ডাঙৰ ঘৰৰ বোৱাৰী—মাজনিশা ঘৰৰ পৰা নোহোৱা হল, কেউপিনে হুলস্থূল লাগিল। দুদিন পিছতে দেশময় ৰাষ্ট্ৰ হল—কটকীচিতৰ মাষ্টু বোৱাৰীজনাক ভূতে পালে নে বিবাই পালে—ৰাতি দুপৰত পলুৱাই লৈ গল। হেজাৰে হেজাৰ কথা কয়—নবীনৰ কাণত ঠহ-ঠংকৈ বাজে। পলোৱাৰ কাৰণ-পূৰণ তেওঁ সকলো জানে যেতিয়া ভূতে পোৱা পিশাচে পোৱা তেওঁৰ একো বুজিবলৈ বাকী নেথাকিল। লোকে কয় 'তই গৈ ঘৈণীয়েৰক নান কিয়?' তেওঁ কাকো একো উত্তৰ নিদিয়ে, মনতেহে ভাবে—"ইমান মাৰপিট কৰি মই নিজেই খেদিলো, এতিয়ানো কোনটো মুখেৰে গৈ শহুৰৰ পচুলিত দেখা দিওঁ?" দিন যিমানে যাবলৈ ধৰিলে সিমানে তেওঁৰ মন উদ্বিগ্ন হবলৈ ধৰিলে, শৈলক নেপালে যেন তেওঁ আৰু সৰহ দিন বাঁচিব নোৱাৰিব—এনেকুৱা বিশ্বাস হল। মনে মনে ভাবিলে—"ৰোহ কৰক, ঠেহ কৰক, আপোনাৰ জন কেতিয়াও পৰৰ নহয়, মই দেখা দিলে তেওঁ নিশ্চয় অহা হব। শহুৰৰ অনুমতি পাওঁ নেপাওঁ—পলুৱাই হক, উকৱাই হক—তেওঁক আনিমেই আনিম।" গুণি গপি ঠিক কৰিলে "শুকুৰবাৰে যাওঁ, শনিবাৰে ৰাতিপুৱা ৭ বজাত গৈ সেই খিনি পাম। যদু শইকীয়াৰ তাত গৈ প্ৰথমতে সোমোৱাই শ্ৰেয়—কাৰণ কৰ নোৱাৰি কাৰ মুৰত কেতিয়া কি ভাব খেলায়। উঃ, ভাবিলে দুখ লাগে মোৰ সাদৰী প্ৰতিমা, ননীৰ পুতলি—তেওঁক এনে নিৰ্ম্মম ব্যৱহাৰ কৰিলো—যিহক, তেওঁৰ চাকৰটোৰ হতুৱাই প্ৰথমতে খবৰ লব লাগিব, পিছত যদি সুবিধা হয় আবেলি পাচ বজাৰ গাড়ীতে আকৌ তেওঁৰে সৈতে ঘৰমুৱা হম। যদি কিবা দুৰ্ঘ দীৰ্ঘ হয়, দুই-এদিন তাত থাকিলেও ক্ষতি নাই।"

নবীনৰ ভাব ভাবতেই থাকিল, কামত আৰু হৈ নুঠিল। বৃহস্পতিবাৰে গধূলি এচকুৱা পিয়ন বাটেদি যায়, নবীনে মাত লগালে "হেৰ ভদো কাই, মোৰ কিবা চিঠি-পত্ৰ আছে নে?" সি ঘূৰি চাই গাঠিয়া লাঠিৰে সৈতে সোঁহাত খন মুৰৰ ওচৰলৈ তুলিলে। অৱশ্যে ভয় দেখুৱাবলৈ নহয়—নমস্কাৰহে কৰিছে। আগে-পিছে দুয়োখন হাতেৰে নমস্কাৰ দিয়ে, পিছত আজি কেৰেকটুৰে দিয়া কল কেইটা বাওঁ হাতত আছে। জানোচা চৰ্কাৰৰ ঘৰৰ বিষয়া, ভেটি খোৱা বুলি কোনোবাই লগায়, সেই বাবেই সিখন হাত তলতে ৰাখিলে। নবীনলৈ চাই কলে—"হয় বাবু আছে, আপোনাৰ এখন ব্যাৰিং চিঠি আছে।" ব্যাৰিং চিঠিৰ নাম শুনিয়ে যেন নবীনৰ বুকুখন লৰি উঠিল—তাক আধে-বেধে কলে—"আহচোন, লৈ আহ।" নমতা-নোবোলাকৈ মোনাৰ পৰা চৰতীয়া এটা উলিয়াই দি চিঠিখন হাতত ললে। শিৰো-নামা চায়েই চিনিব পাৰিলে চিঠিখন কাৰ। চিঠি মেলি লওঁতে গাৰ কঁপনি উঠিল, ঠোঁট-মুখ শুকাই গল। পিয়নক 'যা' বুলি কৈ চিঠিখন লৈ ঘৰত সোমাল।

সকৰ পৰা নবীনে বহুত চিঠি পঢ়িলে—বন্ধু-বান্ধৱৰ চিঠি পঢ়াৰ কথাই নাই, ছপা হোৱা চিঠিবোৰ অৰ্থাৎ কাউপাৰ, ডিকেন্সৰ চিঠিও পঢ়িব লগীয়া হৈছিল, এডিছন ছাহাবৰ ঠাট্টা মস্কৰাৰ টোপোলাতো টুকুৰিয়াই চাইছে, কিন্তু এনে 'তিক্ত ৰসায়ন' কেতিয়াও কতো পোৱা নাছিল। শহুৰেকে গালিৰ ওপৰত গালি বৰষিছে—কত ৰকমে যে নবীনক নেওচা দিছে আদি অন্ত নাই, চুৱাপাত খোৱা কুকুৰকো যদি অলপ গালি পাবিবলৈ বাকী থাকে, নবীনক সিমান ফেৰাও এৰা নাই। তেওঁৰ চিঠিৰ ভাব এনে যে ছোৱালীকতো এই জনমত নবীনৰ ঘৰলৈ আহিবলৈ নিদিয়েই—পৰ জন্মতো পাৰিলে নিদিবৰ মন। শহুৰেকৰ খং দেখি তেওঁ বিচূৰ্ত্তি হল। চিঠিখন কোনোৱে নেদে-খাকৈ পুৰি পেলালে, কিন্তু মুখত যিটো কলা দাগ বহিল তাক সহজে তুলিব নোৱাৰিলে। ককাইয়েকহঁতে কিছুমান দিন নবীনৰ ৰেহৰূপ নিৰীক্ষণ কৰিলে, পিছত দেখিলে যে তেওঁ ঘৈনীয়েকক অনা-ননাৰ কথা একো নুলিয়ায়। লগ সমনীয়াৰ হতুৱাই কোৱাই চালে—তাতো নবীনে উত্তৰ দিয়ে "গৃহস্থে যি ভাল দেখে কৰক।"

সদৰ আমিনৰ ঘৰলৈ মানুহ পঠিওৱা হল। বুঢ়াই তেওঁলোকক বৰ লঘু-লাঞ্ছনা কৰি পঠিয়াই দিলে। পিছতো দুই এবাৰ চেষ্টা কৰা হল, কিন্তু সুফল একো নফলিল। গোবিন্দ এলাপেচা ভকত নহয়—হাতত দুপইছা আছে, গাৱঁত সকলোৱে মুখীয়াল বুলি মান কৰে। তেওঁ ভায়েকলৈ ছোৱালী বিয়া কৰাবলৈ মন কৰিলে কন্যাৰ বাপেক মাকেও দিবলৈ মান্তি হল। দুই পক্ষৰে ভাৰ-ভেটিৰ দিহা হৈ গল। কিন্তু নবীনৰ নতুনকৈ বিয়া কৰাবৰ সমূলি মত নাই। তেওঁ ককায়েকক কলে—"মই এতিয়াই এটা গৱৰ্ণমেণ্টৰ চাকৰিৰ সুবিধা কৰি নললে নহৈছে, কাৰণ পিছলৈ মোৰ বয়স বেছি হব। ঠিক সময় উকলি গলে ৰজা ঘৰৰ চাকৰিত নলয়।" ভায়েকে বিষয়া হওক এইটো গোবিন্দৰ আগৰে হাউতি। তেওঁ কলে 'যি ভাল দেখ কৰ।' চৰ্কাৰী চাকৰি পোৱা আজি কালি দুষ্কৰ। আগৰ নিচিনা এতিয়া "পাথৰ পূজিলে হৰি নিমিলে।" অলপ ঘূৰি ফাৰি চালে—কোনো আফিছতে মুৰ সোমাবৰ ঠাই নাই। ঘৰলৈ উভতি যাবলৈ তেওঁৰ কোনো ৰকমে মন নেখেলে। আগেয়ে যি ঘৰ তেওঁ শান্তিৰ জুৰি বুলি জানিছিল আজি কালি তাক দেখিলেই বুকুত জুই জ্বলা দিয়ে। যত দুজনে কত হিয়া উবুৰিয়াই কথা কৈছিল—কতবাৰ তেওঁ সেই পুণ্যক্ষেত্ৰ চকুলোৰে ধুৱাব? কি কৰিব একো ঠিৰাং কৰিব নোৱাৰি বিমোৰত পৰিল। এনেতে কোনো এজন বন্ধুৰ মুখে শুনিলে যে "টিম্বাৰ কোম্পানীৰ" 'এছিষ্টাণ্ট' এজন কেদিনমানৰ বাবে লাগে। নবীন গৈ হাজিৰ হল, কামটো পালে। নৈৰ পাৰতে পঁজা এটা সাজি নবীন অকলে থাকিল।

নবীনৰ আগৰ অভ্যাস তেনেই সলনি হল। আগৰ বাবুগিৰী, চাল-চলন সকলো নোহোৱা হল। আপোন মনত কিবা ভাবে, কিবা কয়—প্ৰায় অকলে অকলে ফুৰে। কেতিয়াবা মিছাই মাছ-মৰা বৰষিটো লৈ নৈৰ পাৰত বহে গৈ। কিন্তু মাছ হলে তেওঁক পোৱা দেখা নাই—দয়া কৰিয়েই মাছ নধৰে নে,! কেতিয়া মাছে বৰষিত ধৰে—গমকে নেপায়, তেওঁ হে জানে। মানুহটো দেখিবলৈ তেনেই নিৰ্জ্জু—একো একো-বাৰ ৰ' লাগি ফুল এজুপি বা নৈখনলৈ চাই থাকে। সেই দৃষ্টিয়ে যে কত সাত ভাবন্তৰ কথা কয়, কিন্তু কোনে বুজে?

এদিন গধুলি বতাহ বৰষুণ। চাকিটো লগাই নবীনে 'মেঘদূত'খন মেলি লৈছে। এনেতে কোনো যেন বাহিৰৰ খিৰিকিত থপৰিয়াই কৈছে—"ঘৰত আছে নে? আছে নে?" নবীনৰ গাৰ লোম সিয়ঁৰি উঠিল, তেওঁৰ

ভিতৰেদি তাড়িৎ প্ৰবাহ হল। ই কাৰ চিৰ-পৰিচিত মাত? লাহেকৈ উঠি গৈ দুৱাৰ খন মেলি কলে—“কোন? ভিতৰ সোমাই আহা। বৰষুণত চাগৈ কষ্ট পাইছা।” জুকলি-জুপুৰি হৈ এটি লাহৰী প্ৰতিমা আগত দেখা দিলে। নবীনৰ নিজৰ চকুত নিজৰে বিশ্বাস নোহোৱা হল। সকলো সচিততে! ‘ইকি—শই…?’ কথাৰ শেষ পৰিবলৈ নৌ পাওঁতেই নবাগত জনা ভৰিত দীঘল দি পৰিল। অতি সাদৰেৰে ডিঙিত হাত খন দি নবীনে তুলি কলে—“মই অপৰাধী”, “মই চিৰ অপৰাধিনী, এদিন যে তোমাৰ হাততে বিনামূল্যে প্ৰাণ বিকিছিলোঁ।” “সাদৰী! মই জলে স্থলে তোমাকে বিচাৰিছিলো।”

শ্ৰীহলী।

সাহিত্যিকৰ দৰ্শন আৰু অসমীয়া কাকত।

আমি সিদিনা এজন প্ৰসিদ্ধ অসমীয়া সাহিত্যিকৰ মুখে শুনিলো—“অসমীয়া আলোচনী কাকত বিলাকত কেৱল ‘দৰ্শনৰ’ আলোচনা—দৰ্শনে নো দেশৰ কি উন্নতি সাধন কৰিব? অসমীয়া মানুহবোৰ অতি ‘দেশহিতৈষী’ কাৰণ ‘আৰে-গোৰে’ যিহকে অসমীয়া কাকতবোৰে লেখে—তাকে ‘পয়ছা’ দি তেওঁবিলাকে লয়।” সাহিত্যিকজনে নিজে কাকতত লিখিবলৈ এৰিলে। থমক খাই বৈ ভাবিবলৈ ধৰিলো—অসমীয়া কাকতবোৰৰ আৰু অসমীয়া ৰাইজৰ এই চিত্ৰটো কিমান সঁচা।

কোনোবাই জানে যদি কওক ‘দৰ্শন’ বিস্তাৰ পৰা মানুহে উন্নতিৰ বাটে বাট বুলিব পাৰে নে নোৱাৰে? ‘দৰ্শন’ চিন্তাশীলতাৰ শুৰি গছ যেন হে আমাৰ ধাৰণা আছিল। চিন্তাশীলতাই মানুহক আগবঢ়াই আনি আছে। মানুহে যি দেখে, শুনে, ভাবে বা কৰে সকলোৰে গুৰিত মন। মনৰ ধৰ্ম্মই চিন্তা। “মননেন হি মানুষঃ।” ‘মনন’ কৰিহে মানুহ ‘মানুহ’ হৈছে। এই মননেই ‘দৰ্শন’। দৰ্শন বাদ দিলে মানুহৰ উন্নতিৰ কি সোপা থাকে?

‘দেশহিতৈষী’ গ্ৰাহক সকলে কিমান ‘পয়ছা’ দিয়ে—তাৰ বৃত্তান্তটো দেখোন কাকতবোৰৰ অৱস্থাৰ পৰাই বুজা যায়। দেখি নেদেখিলে কোনে দেখুৱাব পাৰিব?

অসমীয়া কাকতৰ অৱস্থা অসমীয়া গ্ৰাহকে নুবুজে। বুজে ‘উপহাৰ’—বঙলা কাকতবোৰৰ ‘উপহাৰ’, বঙলা কাকতৰ আকাৰ প্ৰকাৰ। দেড় কুৰি বছৰৰ আগৰ কোনো বঙলা কাকত যেয়ে দেখিছে—সেয়ে বুজিব বঙলা কাকতৰ অৱস্থা কেনেকৈ টনকীয়াল হল।

পূৰ্ব্বে বঙলা কাকতৰ অৱস্থাও অসমীয়া কাকতৰ দৰেই আছিল। অতবোৰ কাকতো বঙ্গদেশত তেতিয়া নাছিল। লেখক নাই, পাঠক নাই, গ্ৰাহক নাই, ভাল কাকত নাই—এনেবোৰ কথা আজিৰ আসামৰ দৰে, বঙ্গদেশতো তেতিয়া শুনিবলৈ পোৱা গৈছিল।

ইং ১৮৮২ সনৰ ইলবাৰ্ট্ বিলৰ দিনৰে পৰা বঙলা কাকতে মোট সলাবলৈ ধৰিলে—বঙ্গদেশৰ জাতীয় জাগৰণ সেই দিনা ধৰি আৰম্ভ। ‘বঙ্গবাসী’ কাকত সেই জাগৰণৰ আগৰণুৱা। মেছিন প্ৰেছ বহুৱাই লৈ পুৰণি সাহিত্যৰ

সোঁত বোৱাই দি বঙ্গদেশখনক উপহাৰৰ ঢৌৱেৰে বঙ্গবাসীয়ে ওপচাই পেলালে। অলপ দিনৰ ভিতৰতে ‘কুৰি হাজাৰ’ গ্ৰাহকৰূপী সৰু-বৰ বৌ-ৰৱালি, পুঠি-খলিহা ধৰা পৰিল।

ইয়াৰ আগতে বঙ্কিম, কালীপ্ৰসন্ন, ৰবীন্দ্ৰনাথ প্ৰমুখ মনীষীসকলে বঙলা ভাষাৰে বঙালী ৰাইজৰ মন আকৰ্ষণ কৰি থৈছিল। চিন্তাশীল লেখকৰ কাপৰ আগত বঙলা ভাষাই সাহিত্যৰ আকাৰ ধৰি আহি আছিল। স্কুল, কলেজত মানসিক ক্ষেত্ৰ প্ৰস্তুত হৈ আহিছিল—উপযুক্ত পৰিশ্ৰমী খেতিয়কৰ হাত লাগি সেই ক্ষেত্ৰই নানা বিধৰ শস্য দান কৰিবলৈ ধৰিলে। সেই শস্য আজি বঙ্গদেশৰ সাহিত্য জগতৰ ভিতৰতে লেখৰ সামগ্ৰী হৈ পৰিল। বঙ্গদেশৰ উন্নতি সেই সাহিত্যৰ ওপৰতে প্ৰতিষ্ঠিত হৈছে। দোপত-দোপে বঙ্গদেশ আগবাঢ়ি গৈ আছে।

এইবিলাক দেখি শুনি ভাবিবৰ বিষয়—অসমীয়াই ভাবিছে নে নাই গম ধৰিব পৰা হোৱা নাই। চিন্তাশীল লোকৰ সংখ্যা অসমীয়াৰ ভিতৰত কিমান আছে চিন ওলোৱা নাই। চিন্তাৰ বিকাশ ফুটি উঠা নাই নে চিন্তাৰ কলিয়েই নাই?

অসমীয়াৰ মাজত চিন্তাশীল লোক নাইকিয়া হৈ আহিছে নে? আজি কালিৰ শিক্ষাই কোন বাটে বাট বুলিছে? শিক্ষাই চিন্তাৰ বাট মুকলি কৰি দিব লাগিছিল। সেয়ে হোৱা নাই কিয়—বা হৈছে যদিও তাৰ উমান পোৱা নাযায় কিয়?

মাতৃভাষাত শিক্ষাদান নোহোৱাটোৱেই ইয়াৰ কাৰণ নহয় নে? বিদেশী ভাষা আয়ত্ত কৰিবলৈ গৈ তাৰ বেহ-ৰূপতে লাগি থাকি চিন্তাশীলতাৰ বাট এন্ধাৰ হৈ পৰিছে নে কি?

এইবিলাক ভাবিবৰ বিষয়—কিন্তু কেইজনে ভাবে? আলোচনা কৰিবলৈকো—অসমীয়া সাময়িক আলোচনী কাকত কেইখনৰ কি অৱস্থা হৈ পৰিছে? কাকত কেইখন বুলিবলৈকো দেখোন মুৰ মৰিল—অকল বন্তি, বাঁহী, আৰু অসমীয়া—কাকত তিনি খনহে।

অসমৰ ৰাইজ কি ভাবত মগ্ন? আধুনিক সভ্য জগতৰ ‘জয়জয়কাৰ’ দেখি পোনতে মূচকচ গৈ—এতিয়া আকৌ-পুৰণিলৈ চকু মুকলি হৈও ততলৈ উশাহ লব পৰা অৱস্থা অসমীয়াৰ হোৱা নাই।

প্ৰত্যেক ‘শিক্ষিত’ অসমীয়াৰ কৰ্ত্তব্য—প্ৰত্যেক অসমীয়াৰ উচিত—ভাবি চোৱা—নিজে জাতীয় জাগৰণ কিমান দুৰ আগ বঢ়াব পাৰিছে, কোন বিভাগৰ কি কাম হাতত লৈছে। তাৰৰ পৰা চেষ্টা হলেহে, আমাৰ উন্নতি সাধত হব।

পুৰণি ইতিহাস, সাহিত্য থাকিলেহে বা বৰ্ত্তমানত এটা সাহিত্য সৃষ্টি হলেহে এটা জাতি সংগঠিত হব পাৰে। অসমীয়াৰ পুৰণি সাহিত্যও আছে, আধুনিক সাহিত্যয়ো—ভুমুকি মাৰিছে। এনে স্থলত জাতীয় জাগৰণ অসম্ভৱ নহয়। আজি কালিৰ সমগ্ৰ ভাৰতব্যাপী বিৰাট জাতীয় আন্দোলনেও অসমত থলক লগোৱা দেখা গৈছে। ইয়াৰ ভিতৰত কোনো জীৱন্ত ভাব নাই নে?

বৰ্ত্তমানৰ সৈতে পুৰণিৰ লগ লগাব পাৰিলে জাগৰণ আৰু সজীৱ হৈ উঠিব।

আমাৰ ভাবাত—পুৰণি সাহিত্যই যিমান দকৈ শিপাই আছে, আধুনিক সাহিত্যই সেই তুলনাত—একোকে কৰিবই পৰা নাই যেন লাগে। দেশৰ মানুহৰ মুখত পুৰণি সাহিত্যৰ পদবিলাক আঁথে মুটাদি ফুটে, ঠিক সেইদৰে

আজিকালিৰ সাহিত্যৰ কোনো পদ বা কথা মানুহৰ মুখত ওলায় নে ?

পুৰণি সাহিত্য ধৰ্ম্মভাব বা ভক্তিৰ ওপৰত গঠিত। জাতীয় ভাবটো কিঞ্চিৎ সঙ্কীৰ্ণ—এই 'জাতীয়' ভাবটোক ডাঙৰ কৰি তুলি 'ভৌম' ভাবত পৰিণত কৰিব পাৰিলেহে সামঞ্জস্য ঘটাব পৰা হব যেন লাগে। দৰ্শনৰ সাহায্য এই খিনিতে লাগিব।

ভক্তিৰ তলতে দৰ্শন—এই দৰ্শন বিদ্যা লৈয়ে আধুনিক সাহিত্য গঠিত।

আমি ওপৰত কৈ অহা সাহিত্যিক জনে দৰ্শনৰ ঠাইত কি ধৰিবলৈ কৈছে—আমি বুজিব নোৱাৰিলোঁ। ইতিহাস, অনুসন্ধান, বিজ্ঞান—সকলো বিলাক দৰ্শনৰে তলতীয়া বিদ্যা।

দৰ্শনৰ আলোচনা হৈ থাকিলেই লগে লগে সাহিত্যৰ উন্নতি।

মধ্য যুগত ধৰ্ম্মৰ ভাবে যেনেকৈ সাহিত্যক আগ বঢ়াই আনিলে, এতিয়াও দৰ্শনেই সাহিত্যৰ সাৰথি।

বঙ্কিম।

মহাপুৰুষৰ জীৱন-চৰিত্ৰ সকলো ঠাইতে আদৰণীয়। মহাপুৰুষৰ আদৰ্শ লৈয়ে একো একোটি মানব সমষ্টিৰ গঠন। তেনেকুৱা কেবাটাও সমষ্টিৰেই একো একোটি জাতি গঠন হয়। গতিকে জাতীয় সমাজৰ মহাপুৰুষসকল উপাদান। এনে একোটি উপাদান লৈয়ে মানব জাতিয়ে এটি নিৰ্দ্দিষ্ট লক্ষ্যলৈ অনুধাবন কৰিছে। মহাপুৰুষসকল জাতীয় সমাজৰ কৰ্ণধাৰ বা নেতা। মহাপুৰুষসকলে কোনোজনে সাহিত্যত, কোনোজনে ধৰ্ম্মত, কোনো জনে স্বদেশানুৰাগত, কোনোজনে শিল্পত, কোনো জনে বিজ্ঞানত, আৰু কোনো জনে হয়তো দৰ্শনত উচ্চাসন লাভ কৰি, জনসাধাৰণক, নিজ আদৰ্শেৰে মুগ্ধ কৰি লৌকিক বাট বুলিবলৈ শিকাইছে।

মহাত্মাসকলৰ জীৱনী পাঠ কৰিলে মনৰ সঙ্কীৰ্ণ ভাববিলাকৰ পূৰ্ণ বিকাশ হয়। দুৰ্ব্বল লোককো তেওঁবিলাকৰ পবিত্ৰ স্মৃতিয়ে বলীয়ান কৰি তোলে। মনত নতুন নতুন ভাবে আহি দেখা দিয়ে। মন বিমল আনন্দেৰে পৰিপূৰ্ণ হয়। এই কাৰণেই মহাত্মাসকল দেশপূজ্য আৰু তেওঁবিলাকৰ জীৱনী মানব জাতিৰ আদৰণীয়।

লেখকে এনে এজন মহাপুৰুষৰ জীৱনীকে পাঠক পাঠিকা সকলৰ আগত দাঙ্গি ধৰিছে। বঙ্কিমৰ জীৱন-চৰিত্ৰ শিক্ষিত সমাজৰ আদৰৰ বস্তু। বঙ্কিমে যি কাম কৰি গল সি শিক্ষিত সমাজৰ আদৰণীয়। বঙ্কিমে যি কাম নিজে সম্পাদন কৰিবলৈ সময় নেপালে—সেই খিনি কাম তেওঁৰ পবিত্ৰ স্মৃতিয়ে আজিও কৰিয়েই আছে।

যি সময়ত বঙ্কিমচন্দ্ৰই বঙ্গদেশত জন্মগ্ৰহণ কৰে, সেই সময়ত বঙ্গভাষা অতি ক্ষীণ আৰু দুৰ্ব্বল। আন কি বুৰঞ্জী আলোচনা কৰিলে দেখিবলৈ পোৱা যায় যে, বঙ্গদেশত সেই সময়ত প্ৰধানকৈ ইংৰাজী, আৰবী, ফাৰ্চী আৰু হিন্দি ভাষাহে প্ৰচলিত হৈছিল। তথাপি গৰেঁভূয়েঁ বঙ্গলা ভাষাই প্ৰচলিত আছিল। বহুত

দিনৰ আগেয়ে আমাৰ আদালতত যেতিয়া বঙ্গভাষা প্ৰচলিত হৈছিল, তেতিয়া অসমীয়া ভাষা যিমান ক্ষীণ হৈ পৰিছিল, বঙ্গলা ভাষায়ো ঠিক তেনে এটি দিন হৈছিল। এই খিনিতে কোনোৱে যদি প্ৰশ্ন কৰে যে, বঙ্গভাষাৰ তেনে অবস্থা হোৱাটো অসম্ভব, আমি তাৰ উত্তৰত কব খোজোঁ যে, উত্থান-পতন সকলো বিষয়তে আছে। এই উত্থান-পতন জাতি বা সমাজ গতই নহয়, ভাষাগতও হব পাৰে।

বঙ্গলা ভাষাৰ এনে দুৰবস্থাৰ সময়ত বঙ্কিমচন্দ্ৰই জন্মগ্ৰহণ কৰে। এজন সাহিত্যিকে লিখিছে :—"Great souls that lead us out of the encircling gloom into the promised land are not accidentally born, they come out at a time when the world waits for them in eager and anxious expectation:." যি সকল মহাপুৰুষে আমাক নিৰ্দ্দিষ্ট লক্ষ্যলৈ বাট দেখুৱাই লৈ যায়, তেখেতসকল সাধাৰণতঃ অৱতাৰ নহয়, মানবজাতিয়ে যেতিয়া তেখেতসকলৰ আবিৰ্ভাব ঐকান্তিক মনোযোগেৰে অপেক্ষা কৰি থাকে, তেতিয়াহে তেখেতসকল আহি অৱতাৰ হয়হি। বঙ্গলা ভাষাৰ এনেকুৱা পতনৰ সময়ত বঙ্কিমৰ নিচিনা প্ৰতিভাশালী পুৰুষে জন্মগ্ৰহণ কৰাটো অৱশ্যম্ভাবী।

বঙ্কিমে বঙ্গদেশত জন্মগ্ৰহণ কৰিলে, স্বদেশৰ স্বধৰ্ম্মৰ, মাতৃভাষাৰ বহুদিনীয়া অভাব দূৰ কৰিলে আৰু বঙ্গদেশক স্বৰ্গীয় আলোকেৰে আলোকিত কৰিলে। বঙ্কিমে মাতৃপূজাৰ বেদী ৰচনা কৰিলে। বঙ্কিমে অদম্য অধ্যবসায়েৰে গন্ধ-পুষ্প, নৈবেদ্যাদি গোটাই আনিলে, বঙ্গভ্ৰাতৃসকলক উপচাৰক, দৰ্শক আদি পদেৰে বৰণ কৰিলে, আৰু নিজে পুৰোহিত হৈ স্বৰ্গাদপি গৰিয়সী বঙ্গমাতৃক অৰ্ঘ্যাদি দান কৰি অঞ্জলিয়ে অঞ্জলিয়ে পুষ্প-পাৰিজাত দান কৰিলে। তেওঁৰ আদৰ্শ লৈয়ে বঙ্গভ্ৰাতৃসকলে মাতৃপূজা কৰিবলৈ শিকিলে। তেওঁৰ সঞ্জীবনী শক্তিয়ে তেওঁবিলাকক সাহিত্য-বলত বলীয়ান কৰি তুলিলে। তেওঁবিলাকে মাতৃ-যজ্ঞত হুতাহতে আহুতি দান কৰিবলৈ ধৰিলে। ধন্য বঙ্কিম ! তোমাৰ কাৰ্য্য ধন্য !! তোমাৰ আদৰ্শ ধন্য !!! এনে এজন মহাত্মাৰ জীৱন-চৰিত্ৰ অকল বঙ্গভ্ৰাতৃসকলৰ আদৰ্শ নহয়। তেওঁৰ আদৰ্শ সদৌ ভাৰতৰ। তেওঁৰ আদৰ্শ পৃথিবীৰ গোটেই শিক্ষিত সমাজৰ।

বঙ্কিমৰ ছাত্ৰ-জীৱন অতুলনীয়। তেওঁৰ চেষ্টা, উদ্যম, পৰিশ্ৰম, চিত্তৰ একাগ্ৰতা, আৰু সিদ্ধি প্ৰত্যেক বিদ্যা শিক্ষাৰ্থীৰ আদৰ্শ। তেওঁৰ গুৰু-ভক্তি, তেওঁৰ ধীশক্তি, সকলো ছাত্ৰৰে অনুকৰণীয়। তেওঁৰ কোমল বয়সৰে পৰা হোৱা সাহিত্যানুৰাগ সকলো সাহিত্যিকৰে চানেকী। তেওঁৰ ধৈৰ্য্য, তেওঁৰ প্ৰতিভা আৰু তেওঁৰ অসীম ক্ষমতা মানৱ জাতিৰ অভিলাষৰ পদাৰ্থ।

এই সুপ্ৰসিদ্ধ সাহিত্যিক বঙ্কিমচন্দ্ৰৰ পৱিত্ৰ স্মৃতি হিয়াত পেলাই অভাজনে তেওঁৰ জীৱন-চৰিত্ৰ সংক্ষেপ ৰূপে আলোচনা কৰিবলৈ আগ বাঢ়িল। বঙ্কিমৰ জীৱন-চৰিত্ৰ লিখাতো লেখকৰ নিচিনা সামান্য ব্যক্তিৰ, বাওনাই চন্দ্ৰ চুকি পাবলৈ যোৱাৰ নিচিনা কথা—তথাপি মনক পৱিত্ৰ কৰিবৰ অভিলাষেৰে সামান্য এটি দুটি কথা অস্ফুটন ভাষাৰে আলোচনা কৰিবলৈ পাঠক পাঠিকাসকলে অনুমতি দিব এয়েহে প্ৰাৰ্থনা।

উপৰি পুৰুষ।

৫৩৮ ৮/অ:

বঙ্গদেশৰ গঙ্গা নদীৰ পাৰৰ কাঁটালপাৰা নামে ঠাইত ১২৪৫ সনৰ আহাৰ মাহৰ

১৩ দিনৰ দিনা দিনৰ ৯টা বজাৰ সময়ত জগ-দ্বিখ্যাত সাহিত্যসেৱক বঙ্কিমচন্দ্ৰই সুবিখ্যাত চট্টোপাধ্যায় বংশত জন্ম গ্ৰহণ কৰে। তেওঁৰ পিতাদেৱেকৰ নাম যাদবচন্দ্ৰ চট্টোপাধ্যায়।

যাদবচন্দ্ৰ চট্টোপাধ্যায়ৰ অগ্ৰজৰ নাম কাশী-নাথ চট্টোপাধ্যায়। কাশীনাথ চট্টোপাধ্যায় আৰু যাদবচন্দ্ৰ চট্টোপাধ্যায় দুয়ো দুয়োৰো অতি আদৰৰ আছিল। অইন কি দুয়ো দুইকো নেদেখিলে ক্ষন্তেকো থাকিব নোৱাৰিছিল। প্ৰায় ২৪ বছৰ বয়সত কাশীনাথ চট্টোপাধ্যায় আবকাৰী বিভাগৰ দাৰোগা কামত সোমায়। ভায়েক যাদবচন্দ্ৰই তেতিয়াও পঢ়িয়েই আছিল। যাদবচন্দ্ৰ বৰ চোকা বুদ্ধিৰ লৰা আছিল। তেওঁ ইংৰাজী, পাৰ্চী আৰু ফাৰ্চী ভাষা ভালকৈ জানিছিল। কাশীনাথ চট্টোপাধ্যায় যলৈকে চৰ্কাৰী কামত বদলি হৈছিল, তলৈকে ভায়েকক লৈ গৈছিল। তেওঁৰ পঢ়া শুনাত পাৰদৰ্শিতা দেখি শিক্ষক-সকল মুগ্ধ হৈ পৰিছিল। তেওঁৰ ইংৰাজী ভাষাত অগাধ ব্যুৎপত্তি দেখি শিক্ষকসকলে প্ৰকাশ কৰি কৈছিল যে যাদবচন্দ্ৰ সময়ত বৰ ডাঙৰ মানুহ হব।

১৮ বছৰ বয়সত যাদবচন্দ্ৰই বৰ ডাঙৰ বেমাৰত পৰে। ককাইদেৱেকে বহুত চেষ্টা কৰিও যাদবচন্দ্ৰক বচাব পৰাৰ আশা এৰি দিব লগা হল। এই মৰামুৰা বেমাৰতে এদিন তেওঁৰ জীৱাত্মাই কায়িক দেহা এৰিলে। তেওঁক শ্মশানলৈ লৈ গল। মৃতকৰ দেহাৰ সংকাৰ কৰিবৰ নিমিত্তে চিতা তৈয়াৰ হল। চিতাত কৰু শব্দে জুই উঠিল। চিতাত যাদবচন্দ্ৰক তুলি দিলে। *এনেতে সমাধি স্থলত কাম কৰোঁতা সকলে এটি শব্দ শুনিলে "ৰৱা"। সকলোৱে নিস্তব্ধভাৱে চাই দেখিলে এজন জটাজুটধাৰী সন্ন্যাসী।

সন্ন্যাসী চিতাৰ ওচৰ চাপিল। স্থিৰ লক্ষ্যেৰে সন্ন্যাসীয়ে যাদবচন্দ্ৰৰ মৃতদেহ পৰীক্ষা কৰিলে। সমাধিস্থলত কাম কৰোঁতাসকলক জুই নুমাই দিবলৈ কলে। জুই নুমাল। সন্ন্যাসীয়ে কমণ্ডলুৰ পৰা পানী ছতিয়াই ছতিয়াই মন্ত্ৰ উচ্চাৰণ কৰিবলৈ ধৰিলে। প্ৰায় এঘণ্টা মানৰ ভিতৰতে মৃতদেহত জীৱ সঞ্চাৰ হল। যাদবচন্দ্ৰই অলপ সময়ৰ পিছতে জ্ঞান পালে। সমাধিস্থলৰ কাম কৰা সকলো মানুহে সন্ন্যা-সীক প্ৰণাম কৰিলে। যাদবচন্দ্ৰ উঠি বহিল। তেওঁ তেওঁৰ প্ৰাণদাতা সন্ন্যাসীক দণ্ডবৎ প্ৰণাম কৰিলে; সন্ন্যাসীয়ে তেওঁক মূৰত ধৰি আশীৰ্ব্বাদ কৰিলে। যাদবচন্দ্ৰ তেতিয়া সম্পূৰ্ণ-ৰূপে সুস্থ হল। তেওঁৰ যেন কোনো বেমাৰেই হোৱা নাছিল। যাদবচন্দ্ৰই সন্ন্যাসীক তেওঁৰ শিষ্য কৰি লৈ যাবলৈ কাকুতি মিনতি কৰিবলৈ ধৰিলে। সন্ন্যাসীয়ে "যথা সময়ত দেখা হব"— বুলি কৈ গুছি গল। তেতিয়া সমাধিস্থলৰ পৰা যাদবচন্দ্ৰক লৈ সকলোটি উলটি গল।

ইয়াৰ পিছত যাদবচন্দ্ৰই সন্ন্যাসীক আৰু এবাৰ দেখা পাইছিল। সেইবাৰ তেওঁ সন্ন্যা-সীৰ পৰা মন্ত্ৰাদি লৈছিল। সন্ন্যাসীয়ে যাদব-চন্দ্ৰক এজোৰ খৰম দি কৈছিল যে, "এই খৰমজোৰ তোমাৰ মনোমত ঠাইত থবা। আৰু মন অস্থিৰ হলে পূজা-সেৱাদি কৰিবা।" যাদবচন্দ্ৰই খৰমজোৰ অতি আদৰেৰে ৰাখিছিল। আন কি যিদিনা বঙ্কিমচন্দ্ৰ ওপজে সেই দিনা তেওঁ গোসাইঘৰত সোমাই খৰম জোৰত পূজা কৰি আছিল।

* এই কথাটি শ্ৰীযুত দেবেন্দ্ৰনাথ ভট্টাচাৰ্য্য প্ৰণীত বঙ্কিমৰ জীৱনীত পোৱা।

"লেখক"।

যাদবচন্দ্ৰই প্ৰথমে আবকাৰী বিভাগৰ দাৰোগা কামত সোমায়, আৰু পিছত ডেপুটি কলেক্টৰৰ কাম কৰে।

যাদবচন্দ্ৰৰ তিনি পুত্ৰ। শ্যামচৰণ, সঞ্জীব চন্দ্ৰ আৰু সৰু সৰু বঙ্কিমচন্দ্ৰ। যাদবচন্দ্ৰই তিনিওকো সুশিক্ষা দিছিল।

যাদবচন্দ্ৰ বৰ ধৰ্ম্মভীৰু আছিল, প্ৰায় সদায় ঘৰত পূজা, হোম আদি সজ্জ কৰ্ম্মবিলাক কৰিছিল।

যাদবচন্দ্ৰৰ মৃত্যুৰ অলপ দিনৰ আগতে আৰু এবাৰ সন্ন্যাসীৰ লগত তেওঁৰ দৰ্শন হয়। সেই বাৰ তেওঁ দীক্ষাদি গ্ৰহণ কৰিছিল। তাৰ কিছু দিনৰ পিছতে তেওঁ ঢুকায়। (ক্ৰমশঃ)

বিজুলি।

১৭শ প্ৰকাশ।

আউনী আটী সত্ৰ প্ৰতিষ্ঠাতা শ্ৰীশ্ৰী৺বংশীগোপাল দেৱৰ চৰিত (১ম প্ৰস্তাৱ)।

আগৰ প্ৰবন্ধত ৺বনমালীদেৱৰ চৰিত আলচ কৰা হৈছে। বৰ্ত্তমান আৰু পিছৰ প্ৰবন্ধবোৰত ৺বংশীগোপালদেৱৰ চৰিত চমুকৈ আলোচনা কৰা হব।

গ্ৰন্থকাৰ ৺ৰমানন্দ দ্বিজ। গ্ৰন্থকাৰৰ পৰিচয় পিছত আলোচনা কৰা হব। তেওঁ পূৰ্ব্ব সঙ্গী-সকলৰ মুখৰ পৰা শুনি লেখা বুলি কৈছে। "পূৰ্ব্বে বৃদ্ধসঙ্গীসবে, যি কহিলা কথাতেসে, পদবন্ধে নিবন্ধিয়া থৈলো"।

আদিতে পূৰ্ণব্ৰহ্ম সনাতন নাৰায়ণক স্তুতি কৰি, মৎস্য, কূৰ্ম্ম আদি অৱতাৰ সকলক প্ৰণাম কৰি পৌৰাণিক ভক্ত সকলৰ বন্দনা কৰিছে। তাৰ পিছত আধুনিক সম্প্ৰদায়—প্ৰবৰ্ত্তক সকলৰ বন্দনা আছে।

"চৈতন্য কবিবা নাম ৰূপ সনাতন।
অক্কা বক্কা জয়দেৱ আদি সাধুগণ।
শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰ মহাপুৰুষ সুন্দৰ।
মাধৱ পুৰুষোত্তম ৰাম দামোদৰ॥
পৰম আনন্দ যদুমনি নিৰঞ্জন।
শ্ৰীকৃষ্ণ আদি যত যত মহাজন॥
বলদেৱ গোপাল কৃপাল গুণশালী।
মিশ্ৰদেৱ জয়হৰি দেৱ বনমালী॥

* * * *

বিষ্ণু বৈষ্ণৱৰ নাহি কিঞ্চিতো অন্তৰ।
দুয়ো কথা কৰে মহা শুদ্ধি জগতৰ॥
এতেকে মহন্তে কহে শাস্ত্ৰৰ সাৰক।
হৰিভক্তি হৰিনাম হৰিভকতক॥
তিনিত বিনায় আন নাই নাই নাই।
সকলে শাস্ত্ৰৰ সাৰ এহি অভিপ্ৰায়॥

তাৰ পিছত ৺গোপালদেৱৰ চৰিতৰ মূল কথা-বোৰৰ সংক্ষিপ্ত বিৱৰণ এটি দিছে।—

শ্ৰীমন্ত গোপালদেৱ মহন্ত প্ৰধান।
যিবা শুনি আছো কিছু চৰিত্ৰ তাহান॥
যিবা বংশে জন্মি যথা কৃষ্ণ কৃপাময়ী।
ফুৰিলা আনন্দে ভক্তি কৰি ঠাই ঠাই॥
মদন গোপাল আৰু গোবিন্দ ঠাকুৰ।
যেমতে লভিলা ভৈল আনন্দ প্ৰচুৰ॥
যেন মতে হৰিভক্তি পথ প্ৰবৰ্ত্তাই।
আছিলন্ত সত্ৰ কৰি যিতো যিতো ঠাই॥

মহাপুৰুষৰ ধৰ্ম্ম থাপিয়া লোকত।
দেহ এড়ি ৰহিলন্ত বৈকুণ্ঠ পুৰত॥
সংক্ষেপ প্ৰকাৰে কিছো কহিবো সকলে।
জয় জয় কৃষ্ণ বুলি শুনা কৌতুহলে॥—

ব্ৰাণুপিত্তা নামে গাওঁত হৰিবৰ নামে বিখ্যাত ব্ৰাহ্মণ পণ্ডিত এজন আছিল। তেওঁ ভালেমান পদ ও পুথিও ৰচনা কৰিছিল—"ভাৰত পুৰাণ পদ কৰিতা বিস্তৰ"। তেওঁৰ কৰ্ম্মাই, ধৰ্ম্মাই আৰু পৰমাই নামে তিনিজন পুত্ৰ আছিল। ধৰ্ম্মাইৰ আন নাম বলভদ্ৰ। ৺গোপালদেৱ বলভদ্ৰৰ পুত্ৰ। 'অসম মৰাণ' সকলৰ উপদ্ৰৱত বলভদ্ৰই মালিপুৰ নামে ঠাইত আশ্ৰয় লয় আৰু তাতেই ফাগুন মাহৰ শুক্ৰবাৰে পুৰ্ণিমা তিথিত ৺বংশীদেৱৰ জন্ম হয়। ভাদ্ৰ মাহত তেওঁৰ পিতাকৰ মৃত্যু হয় আৰু অলপ পিছতে তেওঁৰ মায়েক যমুনাদেৱীৰো কালপ্ৰাপ্তি হয়। তেতিয়া শিশু বংশীদেৱক তেওঁৰ ভনীয়েকে ডাঙৰ দীঘল কৰে।

গোপালৰ বয়স হলত তেওঁৰ ভনী ভিনী-হিয়েকে তেওঁৰ বিয়াৰ নিমিত্তে চিন্তিত হল। তেওঁলোকৰো দৰিদ্ৰ অৱস্থা। বিয়াৰ নিমিত্তে ধন ঘটাবলৈ গোপালদেৱক সদাগৰ কেতবোৰৰ লগত পঠাই দিলে। এদিন নাৱৰীয়াসকলে বৰদোৱালৈ আহিলত, বংশীগোপালৰ শঙ্কৰদেৱৰ লগত পৰিচয় হয়। শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰশ্ন অনুসাৰে গোপালে নিজৰ বংশ আৰু বৰ্ত্তমান অৱস্থাৰ পৰিচয় দিলত, শঙ্কৰদেৱে গোপালদেৱক তেওঁৰ ওচৰত থাকিবলৈ কলে। গোপালেও অতি হৰষেৰে সন্মতি দিলে। কিন্তু সদাগৰসকলে গোপালক থাকিব নিদিলে। ভনীয়েকে তেওঁক সিহঁতৰ হাতত সপি দিছে, এৰি গলে সিহতৰ গাত জগৰ লাগিব। ইচ্ছা কৰিলে গোপালে ঘৰলৈ গৈ আকৌ আহিব পাৰিব। শঙ্কৰে খেদ কৰি কলে—

যায়োক গোপাল তুমি এখনে ফিৰিয়া।
থাকিবা ইথানে পাছে উলটি আসিয়া॥
যদিবা বিধিনিবশে আসিবে নপাহা।
তথাপিতো মোহোৰ মনত থাকিবাহা॥
হৰিৰ ভকতি পথ ধৰিবাহা আটি।
কিঞ্চিতেকো তোমাৰ সুহিকে ধৰ্ম্মবাটি॥

এই বুলি গোপালৰ মুখলৈ চাই শঙ্কৰে চকুলো মছিলে। গোপালেও—

কৰযোৰ কৰি বোলে শুনিয়োক বাপ।
তয়ু মুখ দেখি মোৰ হৰিল সন্তাপ॥
নজানোহো কিচো তয়ু মহা গুণচয়।
তথাপি আমাত তব স্নেহ দৃষ্টি হয়।
মহন্ত পুৰুষ হৈলে স্বভাৱ এনয়।
দীন দুখিতক দায়া সুবুদ্ধি দিবয়॥
দিয়োক বিদায় মোত হৈয়োক প্ৰসন্ন।
দেহে মাত্ৰ চলা ঐতে থাকে প্ৰাণ মন॥
এহি বুলি কৰযোৰে চলিলা প্ৰেমত।
শঙ্কৰেও বৰ স্নেহে থাকিলা থানত॥—

উভতি গৈ সদাগৰসকলে সকলো বিবৰণ ঘৰত কলে। গোপালৰো মন শঙ্কৰৰ কথা ভাবি সদায় বিবাত কৰি থাকে। গোপালেও ভনীয়েক ভিনীহিয়েকক কাবৌ-কাকুতি, কৈ কলে যে তেওঁৰ আৰু বিয়া-বাৰু কৰাই সংসাৰত সোমাবৰ মন নাই।

ভনীয়েক সকলেও কলে যে সৰুৰে পৰা তেওঁক ডাঙৰ দীঘল কৰা হৈছে, এতিয়া যদি গোপালে এৰি যায়, মৰত কোবাই মাৰি যোৱাই ভাল। বংশৰ আশা ছেদ কৰি নগৈ বিয়া কৰাই গলে শঙ্কৰেও ভাল পাব। আন আন বন্ধু বান্ধৱ মতাই আনি গোপালক বুজালত নিৰুপায় হৈ গোপাল ঘৰতেই থাকিল। এনেতে মৰাণৰ ভয়ত ভটিয়াই পশ্চিম দেশক (কামৰূপলৈ) গৈ শঙ্কৰে

সত্ৰ কৰাই থাকিল। গোপালে শঙ্কৰ যোৱা বুলি শুনি খেদ কৰিলে—হা হা অল্পভাগ, নপাঞ পুন্ন লাগ কৃষ্ণে কিনো কৰিলন্ত"। ইপিনে ভনীয়েকেও গিৰিয়েকৰ লগত গোপালৰ বিয়াৰ যো-যা কৰিব ধৰিলে। এনেতে এদিন ৰাতি সপোনত ঈশ্বৰে ব্ৰাহ্মণৰ ভেশ ধৰি আগেয়ে গোপালক প্ৰতিজ্ঞা কৰাই লৈ গোপাললৈ চোৱা কন্যা জনী মাগি ললে। "আৰু বিয়া নকৰাই গোপালক হৰিক ভজিবলৈ কলে —"আনন্দ ৰসত ফুৰিবি সতত, স্মৰিবি বাক্য মোৰ"। সপোনৰ কথা ভাঙিবলৈ ইচ্ছা নাছিল যদিও, বন্ধু-বান্ধৱে বিয়াৰ প্ৰস্তাৱৰ পৰা তেওঁক এৰি নিদিব ভাবি সকলোকে লগলগাই সপোনৰ বিবৰণ কলে। ভনীয়েকেও শেহত আগ্ৰহ এৰি আনন্দ প্ৰকাশ কৰিলে।

বান্ধোনৰ পৰা মুকলি হৈ গোপালে হৰিভক্ত সকলৰ লগ বিচাৰি ফুৰি ৰামদাস বৈষ্ণৱৰ লগ ধৰিলে।

ৰামদাস সমে সদা হৰি কথা তুলি।
থাকয় বিষয় সুখ নমানে সমূলি॥

* * * *

আজি ভাল নহে যদি বোলে ৰামদাসে।
দেৱৰ শৰীৰে কম্পি কম্পি জ্বৰ আসে॥
পাছে ৰামদাসে হাসি পৰশে শৰীৰ।
জ্বৰ গুছি তেখনে শৰীৰ হয় থিৰ॥
মহাভক্ত ৰামদাস নিশা শয়নত।
হৰি ৰসে বাগৰয় মাটিত প্ৰেমত॥
শয়নৰ চলে দেৱে শুনিয়া থাকয়।
নিতৌ দেখে পুৱা গাৱে মাটি লাগি ৰয়।

ৰামদাস গলত গোপালদেৱ অকলশৰীয়া হল। তেৱোঁ অকলে অকলে বাঁহী (বংশী) বজাই হৰি নাম গাই ফুৰে। এইদৰে বৈৰাগী বেশে নানা ঠাই ফুৰি গোপালৰ পশ্চিম দেশলৈ যাবৰ মন হল। পশ্চিম দেশত (কামৰূপত) শুদ্ধাচাৰী বৈষ্ণৱসকল আছে, তেওঁলোকক লগ পালে সকলো বাঞ্চা সিজে। কিয়নো উজনি অঞ্চলত—

ই দেশত কতো কতো ভকত আচয়।
ব্যভিচাৰ মতে দেখো সবে প্ৰবৰ্ত্তয়॥
অন্ন যোনি বিচাৰ আচাৰ কিছো নাই।
প্ৰবৃত্তিক চাহিলে পাষণ্ড সমুদাই॥

পচিমলৈ যাবৰ উপায় চিন্তি আছে এনেতে এদিন ৰাতি সপোনত বামুণৰ ভেশে কোনোবাই তেওঁক আদেশ কৰিলে যে পুৱা লোহিতৰ পাৰত চাঙ্গিনি নামে ঘাটত থিয় হৈ থাকিলে পচি-মলৈ যাব ধৰা তিনিখন নাৱৰ শেহৰ খনে তেওঁক তুলাই লব। আদেশ মতে কাম কৰি গোপালে পচিমলৈ যাত্ৰা কৰিলে আৰু শেহত বৰপেটা পালে গৈ। পহিলে গৈ মাধৱদেৱৰ থানত উঠিলে। মাধৱদেৱেও অতি সন্তৰ্পণে অপৰিচিত আলহীক শোধ-পোছ কৰিলে। আন আন কথাৰ পিছত কলে—

কোনবা দেশৰ তুমি থাকা কোন ঠাই।
কিবা নাম তোমাৰ কোনবা দেশে যাই॥

গোপালেও—

মাধৱৰ অমৃত সদৃশ বচনক।
শুনিয়া পাইলন্ত মহা প্ৰেম আনন্দক॥
কতোক্ষণ মাতি পাছে বুলিলা বচন।
তুমি মহা মহন্তৰো ভৈলো দৰিশন॥
শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰ তুমি ধৰিছা ধৰ্ম্মক।
আসি আছো আনি আবে এহিসে স্থানক॥
(আৰু আছে যিটো বিপ্ৰ দেব দামোদৰ।
তাহাকো পাইবাক ইচ্ছা আচয় বিস্তৰ॥)

* * *

শুক আদি মহন্তৰ সম্প্ৰদায় যত।
শ্ৰীভাগৱত শাস্ত্ৰ শঙ্কৰৰো মত॥

তাক ধৰিবাক প্ৰতি আমাৰ আশয় ।
যদি কৃষ্ণ দেৱতাৰ অনুগ্ৰহ হয় ॥
অসম দেশৰ পৰা আসিলো এখন ।
সকলে কহিলো আপুনাৰ প্ৰয়োজন ॥

মাধৱেও অতি আগ্ৰহেৰে বহুত প্ৰশংসা কৰি কলে—

এহি বংশীগোপাল পৰম ধৰ্ম্মধাৰি ।
ইহান সঙ্গতে লোকে তৰিবাক পাৰি ॥
এহিমতে মধুৰ বচনে প্ৰশংসায়া ।
থান মান দিয়া ৰাখিলন্ত সন্তোষিয়া ॥
কণ্ঠা কোকিলৰ ধ্বনি সুস্বৰ সুঠান ।
মাধৱে গাৱন্ত হৰি-গুণ বিদ্যমান ॥
শুনি শুনি গোপালদেৱৰ ৰস চড়ে ।
আনন্দত নয়নৰ লোতক নিগৰে ॥

এইদৰে মাধৱদেৱৰ ওচৰত ধৰ্ম্ম আলোচনা কৰি থাকি এদিন গোপালে দামোদৰদেৱৰ সত্ৰত সোমাল । দামোদৰদেৱেও অচিনা অভ্যাগতৰ পৰিচয় ললে । গোপালদেৱে শৰণ, ভজন, ভক্তিতত্ত্ব সুধিলত দামোদৰদেৱে কলে—

মঞি মহামূৰ্খ বিপ্ৰ নজানোহো কিছো ।
তথাপি কহিবো আজি যিখনি শুনিছো ॥
ওৰেযা দেশৰ বাসুদেৱ বিপ্ৰবেশ ।
তাহান্ত লভিছো জ্ঞান ভক্তি উপদেশ ॥
গোমস্তা আতাত পাছে পুছিলো পূৰ্ব্বত ।
পৰম অঞ্জসা পথ ভাগৱত মত ॥
শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰো পাছে কহিলা সাৰবি ।
শ্ৰৱণ কীৰ্ত্তন মাত্ৰ জানা নিষ্ঠ কৰি ॥
বুলিলা অঞ্জসা গুৰু শঙ্কৰে আমাত ।
আত কৰি সুগম নাহিকে ধৰিবাক ॥
পৰম পণ্ডিত তেহে শাস্ত্ৰত তৎপৰ ।
একে মাত্ৰ পথ বাসুদেৱ শঙ্কৰৰ ॥

* * * *

এতেকে শঙ্কৰমত প্ৰমাণি কহিলা ।
আনো আনো সন্ত সাধু পথ প্ৰমাণিলা ॥

এইদৰে ভক্তিতত্ত্ব শুনি বংশীদেৱে কিছুদিন দামোদৰদেৱৰ ওচৰত থাকিল । সেই সময়তে সন্তভূষণো (ওঝা আতাও) আহি লগ লাগিল । এইদৰে সকলোৱে—

তিনিও প্ৰসঙ্গে যথা, নাম ভাগৱত কথা
পদ নাই ভটিমা গীতৰ ।
কীৰ্ত্তন যে অনুষ্ঠান, শুনি থাকা বিদ্যমান
মহাতুষ্ট লভিয়া বিস্তৰ ॥—

এইদৰে কিছুদিন থাকি বংশীদেৱে আকৌ মাধৱদেৱৰ ওচৰলৈ উভতি গল । মাধৱদেৱেও—

মধ্যে মধ্যে প্ৰসঙ্গৰ, কহন্ত মাধৱদেৱে
শ্ৰীশঙ্কৰৰ কথা যত ।
অঙ্গদেৱ পৰিচৰি যিৰা জানা যেন কৰি
ভকতি লভিলা যেন মত ॥
যিতো কৃত্য যি থানত যি কাৰণে যেন মত
কৰিলা শঙ্কৰে শ্লোক তুলি ।
আনো মহিমাদিগুণ, শুনি গোপালৰ মান (?)
প্ৰেমানন্দে মগ্ন সমূলি ॥
পুনু পুনু সুধি লৱে, আনন্দে মাধৱে কৱে
শ্ৰীশঙ্কৰৰ ধৰ্ম্মনীতি ।
অন্যো অন্যে দুই হন্তৰ, ৰহস্য বিশ্বাস কথা
কহি শুনি নথণ্ডে তৃপিতি ॥

* * * * *

এহিমতে মাধৱৰ দেৱ বংশীগোপালৰ
একেসঙ্গে সপ্তম বৎসৰ ।
বহিগৈল আনন্দতে, কৃষ্ণকথা প্ৰসঙ্গতে
মহাসুখ মিলন্ত মনৰ ॥

গোপালদেৱে কেতিয়াবা কেতিয়াবা দামোদৰৰ ওচৰলৈ যায় কিন্তু সদায় মাধৱৰ ওচৰত থাকে—

"থনো থনো থাকা দেৱ দামোদৰ স্থানে ।
সদা থাকা মাধৱ সহিতে সাৱধানে ।"

এইদৰে সাত বছৰ থকাৰ পিছত মাধৱে উজনি অঞ্চলত শঙ্কৰৰ ভাগৱত মত চলাবলৈ বংশীগোপালক পঠায় ।—

ভক্তে সমে মাধৱ কৰন্ত আলোচন ।
অসম দেশৰ প্ৰজা নিষ্ফল জীৱন ॥
শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰমত শ্ৰীভাগৱত ।
কোন জন যাইবে আৰে দেখাইবে লোকত ॥
আনক পঠাইলে ইটো কাৰ্য্য নিসিজয় ।
বংশীগোপালেসে আৰ অধিকাৰী হয় ॥
পৰম বৈৰাগী হয় গোপাল মহন্ত ।
ইহাক পাঞ্চিলে কৰে কিবা নকৰন্ত ॥
এহিমতে আলোচিয়া থিৰ কৰি মনে ।
বুলিবে লাগিলা তাঙ্ক মধুৰ বচনে ॥
শুনিয়োক গুৰু মোৰ এখনি বচন ।
ই দেশত আছে যত যত লোকজন ॥
বিস্তৰে ভজিয়া আছে হৰিৰ চৰণ ।
আন পথে বিমুখেয়ো আছে কতো জন ॥
অসম দেশৰ প্ৰজা নপাইলে সুপথ ।
নজানিলে গীতা মহা ভাগৱত গ্ৰন্থ ॥
গীতা ভাগৱত মত দেখাইবাক প্ৰতি ।
চলিয়োক তুমি আমি দিলো অনুমতি ॥
এক গুটি জীৱ তাৰি যি ফল লভয় ।
ব্ৰহ্মাণ্ড দানেও তাৰ ৰেণু সম নয় ॥
নকৰিবা হেলা দুখ নমানিবা মনে ।
হৰি ভকতিৰ পথ দেখায়ো যতনে ॥
শ্ৰীশঙ্কৰো খেদ বিস্তৰ থাকিল ।
হৰি হৰি অসমৰ প্ৰজা নতৰিল ॥
তোমাৰা জনমভূমি সেহি দেশে থান ।
মঞি আছিলোহো তাতে কতো দিনমান ॥
পাৰা যে মাধৱ তুমি মোহোৰ পাছত ।
এক জন থাপি থৈৱা অসম দেশত ॥
ইতো শঙ্কৰৰ আজ্ঞা মনত আছয় ।
কৰিবাক নতু পাৰো পাত্ৰ নাহি ক্ষয় ॥
ইখানি কৰিলে বাক্য ৰহে শঙ্কৰৰ ।
কি কহিবো আৰ মই তোমাত বিস্তৰ ॥
যি কালত বৰদোৱা বিলৰ গুৰিত ।
আছিলাহা দত্ত চাড়ি শঙ্কৰ সহিত ॥
তোমাক ৰাখিবে হন্তু খুজিলা বহুত ।
নপাইলা থাকিবে সঙ্গীৰেসে কাৰণত ॥
ক্ৰন্দন কৰিলা বহু শঙ্কৰক চাই ।
পুনু আহিবাহা বুলি দিলন্ত পঠাই ॥
ধৰ্ম্ম লভিবাহা তুমি বুলিলা বচন ।
সি সব কথাৰ ফল মিলিল এখন ॥
দামোদৰদেৱৰ লৈলোহো অভিপ্ৰায় ।
বৈষ্ণৱ সবৰ বাক্য মত সমুদায় ॥

মাধৱদেৱৰ বচন শুনি গোপালৰ মনত খেদ উপজিল । তেওঁ কলে যে অসমদেশত তেওঁ বহু দুখ পাইছে । তেওঁৰ ইচ্ছা যেন চিৰকাল মাধৱদেৱসকলৰ লগত কটাব পাৰে । কিন্তু মাধৱদেৱৰ বচন এৰাব নোৱাৰি কিছুমান দিন উজনি অঞ্চলত থাকি আকৌ মাধৱৰ থানলৈ গল—

কতো দিন আছি পাছে আসিয়া গোপাল ।
অসম দেশত আছিলন্ত কতোকাল ॥
বৌধৰ নিমিত্তে পুনু পচিমক গৈল ।
মাধৱ সহিতে পুনু বহুদিন ৰৈল ॥—

মাধৱদেৱৰ ওচৰত ভালেমান দিন থাকি গোপালে গঙ্গা, ক্ষেত্ৰ আদি তীৰ্থস্থানলৈ যাবলৈ মাধৱৰ আদেশ খুজিলে । মাধৱেও অসন্তোষ মনে যাবলৈ আজ্ঞা দিলে । কিন্তু মাধৱৰ মনত গোপালে আকৌ উলটি নাহিব বুলি সংশয় হলত, দঢ়াই দঢ়াই তেওঁক প্ৰজাৰ হিত চিন্তি ফিৰি আহিবলৈ কলে । মাধৱদেৱৰ থানৰ পৰা

দামোদৰৰ ওচৰলৈ যাই তেওঁৰো অনুমতি লৈ তীৰ্থলৈ যাত্ৰা কৰিলে।

গঙ্গাত স্নান কৰি ক্ষেত্ৰৰ ফালে তিনি দিনৰ বাট গৈছে এনেতে এদিন নিশা জগন্নাথে বামুণৰ ভেশ ধৰি সপোনত গোপালক উভতি যাবলৈ আজ্ঞা দিলে। আৰু কলে যে মাধৱ দামোদৰ আদি বৈষ্ণৱ সকলে তেওঁক বি কৈছে— "আমি সি কৰিলো আজ্ঞা তাসম্বাৰ মুখে।" সেই অনুসাৰে বংশীদেৱ উভতি আহি অসম দেশত ভক্তি পথ প্ৰবৰ্ত্তাব লাগে। বংশীদেৱেও সপোনৰ আদেশ মতে ফিৰি আহি দামোদৰ-থানত সোমাই সকলো বিবৰণ কলে। তাৰ পৰা মাধৱদেৱৰ থানলৈ গৈ কথা বাৰ্ত্তা হল। তীৰ্থ-ভ্ৰমণৰ স্বপক্ষে-বিপক্ষেও বহুত কথা উঠিল। অন্তৰত কৃষ্ণ-কথা সদায় থাকিলে তীৰ্থ নকৰিলেও হয়।

বুলিবা শঙ্কৰো কেন তীৰ্থক্ষেত্ৰ গৈল।
শুনা শঙ্কৰৰ মনে যেন কথা ভৈল।
আমি যেনমতে প্ৰবৰ্ত্তিছো ভকতিত।
আনো সাধু এহিমত লাগে জিজ্ঞাসিত॥
মক্তি মাত্ৰ ধৰি আছো আনো ধৰা নাই।
কিবা এবম্বিধ ভক্ত পাঞি ঠাই ঠাই॥
জগন্নাথক্ষেত্ৰত চৈতন্যদেৱৰ লগত পৰিচয় হয়। চৈতন্যদেৱে শঙ্কৰৰ কথা শুনি কলে—
তযু মত ধৰি নিস্তাৰিবে বহু লোক।
তব শুদ্ধ যশ কীৰ্ত্তি জগতে থাকোক॥

* * *

সেহিমতে আনো দেশ ফুৰিয়া আসিলা।
ঠায়ে ঠায়ে সাধু পায়া পান্থ প্ৰমানিলা॥
এতেকে সৎ সঙ্গ বিনে ভকতি নপাই।
সৎসঙ্গ কৰিলে ফুৰিবাক কাৰ্য্য নাই॥

এইদৰে মাধৱদেৱৰ লগত ভালেমান দিন থাকিলত মাধৱে আকৌ আগৰ দৰে উজনি অঞ্চললৈ যাবলৈ কলে—
পুনু পূৰ্ব্বৰতে তাঙ্ক আদেশ কৰিলা।
আসিযাক মনে একজনক খুজিলা॥
মাধৱে বোলন্ত যদুমনি গুৰু যৰা।
কৃষ্ণৰ ভকতি পথ তুয়ো প্ৰবৰ্ত্তৰা।
তুয়ো মহা বিশিষ্ট ব্ৰাহ্মণ ধৰ্ম্মশালী।
থাকিবাহা হৰিভক্তি পথ প্ৰতিপালি॥
মহাপুৰুষৰ ধৰ্ম্ম লোকত দেখাই।
একে প্ৰীতি থাকিবাহা কালক গৱাই॥
যেন মতে জগতৰ কুশল মিলয়।
সুগম প্ৰকাৰে ভক্তি কহিবে লাগয়॥
সুগমতে সুগম লোকৰ হিতকৰ।
মহা শুদ্ধ ধৰ্ম্ম দেখাই আছয় শঙ্কৰ॥
থাকিবাৰ নিয়ম শুনিয়ো আৰে তৈত।

* * *

অন্যো অন্যো ভেদভাৱ অসূয়া মৎসৰ।
নেদিবা কৰিবে তুহুন্তৰো ভকতৰ॥
ইত্যাদি।

মাধৱৰ আদেশ মতে তুয়ো উজনি অঞ্চললৈ গৈ যদুমনি আথালিয়াগ্ৰাম নামে ঠাইত সত্ৰ কৰি থাকিল আৰু বংশীদেৱে পহিলতে নানা ঠাইত থাকি শেহত কাহিকুছি গ্ৰামত সত্ৰ কৰি থাকিল। আৰু ভূয়াঁসকলে ঘৰ বাৰী সজাই আদৰ যত্ন কৰি ৰাখিলে। বংশীগোপালেও নানান ভাবে লোকৰ চিত্ত আকৰ্ষণ কৰি মহিমা বিস্তাৰ কৰিলে। তাৰ পিছত বাৰভূঁয়াসকলে কলাবাৰী নামে ঠাইত সত্ৰ সজাই তালৈ আনিলে। তাৰ পিছত বংশীদেৱ ডেবেৰাপাৰ নামক ঠাইলৈ আহিল। তাত শ্ৰীধৰ-কন্দলিয়ে তেওঁৰ আগত ভাগৱত ব্যাখ্যা কৰে।

গোপালদেৱ উজনিলৈ আহোঁতে বৌদ্ধ সকলৰ লগত তেওঁৰ নানান সঙ্ঘৰ্ষ হয়, এনে কি বৌদ্ধসকলে তেওঁক বিহ খুৱাই মাৰিবলৈ চেষ্টা কৰা বুলিও উল্লেখ আছে।

এই ঠাইত যদুমনি আৰু অনিৰুদ্ধ নামে দুজন ভকতক গোপালদেৱে সদাচাৰ নেমানি বৌদ্ধমত পোষণ কৰা বুলি খেদাই দিয়ে।

এই সময়তেই জয়মুকুন্দ নামে বামুণ এজনৰ লগত গোপালদেৱৰ পন্থ বিচাৰ হয়।

পাছে দেব গোপালে বুলিলা মুকুন্দক।
জগতৰ জাতি হয়া খণ্ডিলা কিসক॥
তুমি যাক ধৰিছা কাহাৰ ইতো মত।
অধিকাৰী নিবিচাৰি বিহিলা লোকত॥
বিহা নকৰিলে শুদ্ধি নাহিকে কন্যাৰ।
তাক আনি নষ্ট ভ্ৰষ্ট ভৈল একাকাৰ॥
মন্ত্ৰে ঘৃত দিয়া নৱগুণ ব্ৰাহ্মণৰ।
হোম বিনে সূত্ৰমতে ব্ৰাহ্মণ কিসৰ॥
পুষ্কৰ্ণি প্ৰতিষ্ঠা নকৰিলে শুদ্ধি নহে।
সবাৰে উত্তৰ দিয়া কোন শাস্ত্ৰে কহে॥
মুকুন্দে বোলয় মঞি নজানো শাস্ত্ৰক।
একে কৃষ্ণ দেৱতাৰ ধৰিছো নামক॥
শুকদেৱ সনকাদি চাৰিও সিদ্ধৰ।
নাহি নৱগুণ তথাপিতো বিপ্ৰৱৰ॥
যযাতিয়ে শৰ্ম্মিষ্ঠাক বিহা নকৰিলা।
তথাপি তাহাক কোনো জনে নবাছিলা॥
বাৰিবা কালত খনি পৰে ঠাই ঠাই।
প্ৰতিষ্ঠা নকৰি লোকে তাৰ পানী খাই॥
কলিযুগে হৰিনাম বিনে নাই গতি।
এতেকে নামক মাত্ৰ ধৰিছো সম্প্ৰতি॥
নাম ব্যতিৰেকে মই নজানোহো আন।
মোহোৰ যুগুতি সমিধান এহিমান॥
গোপাল বদতি সাধু ধৰিছা আপুনি।
কিন্তু লোকনাশ কৰিলাহা চাৰা গুণি॥
শুকদেৱ সম কিম্বা সকলে ব্ৰাহ্মণ।
যযাতি দৃষ্টান্ত দিলা লাঘৱ বচন॥
নদী খাল খনি কিবা পুষ্কৰ্ণি সদৃশ।
যুগুতি নহয় কিছো জগতৰ বিস॥
যেমতে কৰিছা তুমি বিশ্বাস নামত।
তেমনে কৰিবে লোকে মুহিবে শকত॥
যিবা জনে যেন অৱস্থাত আছে ৰহি।
তেমনে তাহাৰ ধৰ্ম্ম শাস্ত্ৰে আছে কহি॥
ইত্যাদি।

এইদৰে জয়মুকুন্দক একালে ভাল আনয়ালে হেয়া বুলি সন্তাভঙ্গ কৰি গোপালদেৱে পঠিয়াই দিলে। ইয়াৰ কিছুদিন পিছত শ্ৰীহৰিদেৱ নামক ভক্ত এজনৰ মৃত্যত সত্ৰৰ ভাৰ থৈ গোপালদেৱে আকৌ কামৰূপলৈ বহুত ষড়যন্ত্ৰৰে ভটিয়াই আহি শঙ্কৰদেৱৰ নাতি পুৰুষোত্তম ঠাকুৰৰ সত্ৰত থাকে।

নামত পুৰুষোত্তম শঙ্কৰৰ নাতি।
তাহান থানত প্ৰবেশিলা প্ৰেমে আতি॥
ঠাকুৰৰ মনে শুনি আনন্দ মিলিল।
আদৰিয়া ভক্ত সবে আগ বাঢ়ি নিল॥
শ্ৰীশঙ্কৰৰ পত্নী বৃদ্ধ লক্ষ্মী আই।
তাহান মনত আনন্দৰ সীমা নাই॥

তাৰ পৰা দামোদৰদেৱৰ সত্ৰলৈ গল আৰু তাৰ পৰা উভতি আকৌ ঠাকুৰৰ থানলৈ গল। "কতো দিন থাকি ঠাকুৰৰ থানে গৈল।"

ঠাকুৰৰ থানে কতো দিন যেৱে আছে।
বৃদ্ধ মাতৃসমে কাৰ্য্য আলচিলা পাছে॥
এহে মহা বিৰক্ত বিষয় সুখত।
কৃষ্ণসেৱাৰত সদা মহাভাগৱত॥
আগে মৎস্য খুৱাই পাছে কহিবোহো কথা।
তেবে বাক্য ধৰিবন্ত নকৰি অন্যথা॥

এহি বুলি কলা সমে মৎস্য সবে বাটি ।
কদলীপত্ৰত কৰি দিয়ে থাক্কি আটি ॥
দণ্ড কৰি নিতে তাক কৰান্ত ভোজন ।
দিনাচয়কৰ পাছে বুলিলা বচন ॥
একগুটি অন্যায়ক কৰিয়া আছোহোঁ ।
যদি তব ছুসখ নহে তেবে তাক কহো ॥
গোপাল বদতি কহিয়োক শুনো তাক ।
অৱশ্যে কৰিবে লাগে মোৰ ভয় বাক ॥
শ্ৰীশঙ্কৰৰ নাতি মহা শুধাশয় ।
কদাচিতো তোমাৰ অন্যায় নাহি কয় ॥
যদি অন্যায়ক পাকো সিয়ো মোৰ ন্যায় ।
অৱশ্যে কৰিবো কহিয়োক সমুদাই ॥
ঠাকুৰে বোলন্ত যিটো ধৰ্ম্মক ধৰিছা ।
ই পুত্ৰ সকলে সত্য কিছো নোহে মিছা ॥
কিন্তু ভয় লাগে মহাসত্ৰ ধৰিবাক ।
বহুতৰ বৈষ্ণৱক প্ৰতি-পালিবাক ॥
আৰু হেতু যিটো ভাগ্য ঈশ্বৰে দিয়য় ।
ভোগ্য কৰি গুচাইবাক তাহাক লাগয় ॥
আৰু সদা কৰে যিটো শ্ৰৱণ· কীৰ্ত্তন ।
তাৰ আৰ ইসবত কিবা প্ৰয়োজন ॥
তোমাৰ নিয়ম দেখি কঠিন মানিয়া ।
লোকে জানো ভকতিক পেলাৱে এড়িয়া ॥
তোমাত বহুত প্ৰীতি মোহোৰ আছয় ।
আ.ত লৱা (?) বুলি মোৰ মনে মহা ভয় ॥
ক্ষুধা নলাগয় মোৰ যিদিনা বুলিলা ।
তাৰ আগ দিনা মাৰে মৎস্য বাটি দিলা ॥
তাৰে পৰা প্ৰতিদিনে খুৱাই মৎস্যক ।
উসুৱা মিশ্ৰিতে দিয়ে আগু তণ্ডুলক ॥
প্ৰাৰ্থনা কৰোহো মোৰ দোষ এৰিবাহা ।
মৎস্য সঙ্গে উসুৱাক পুত্ৰ নেড়িবাহা ॥
ঠাকুৰৰ বচনক লৈলন্ত আদৰি ।
মৎস্য সঙ্গে উসুৱা ভুঞ্জিলা সেহি ধৰি ॥
অষ্টমাস ঠাকুৰ সহিতে আছিলন্ত ।
মজিয়াতে বান্ধি লগে ভোজন কৰন্ত ॥
নিতে নিতে শয়নে ভোজনে সৰ্ব্বদাই ।
কৃষ্ণকথা সন্তকথা কহন্তেসে যাই ॥

এইদৰে আঠ মাহ নাৰায়ণ ঠাকুৰৰ লগত কটাই গোপালদেৱে আকৌ উজনি অঞ্চললৈ যায় । এই সময়তেই গোপালদেৱে শঙ্কৰৰ মদনগোপাল মূৰ্ত্তি পায় । শঙ্কৰে ভটিয়াই আহোতে মাধৱদেৱক মদনগোপাল মূৰ্ত্তিটো ভালকৈ থৈ আহিব কয় ; ভবিষ্যতে ই কোনোবা সাধু-মহন্তৰ হাতত পৰিব । মাধৱেও মূৰ্ত্তিখন বেলগছ এজোপাৰ ওপৰত পৰালি বান্ধি থৈ দিছিল আৰু মূৰ্ত্তিৰ বিবৰণ কৈ গোপালদেৱক আদেশ কৰিছিল— "তোমাৰ হাতত যদি প্ৰতিমা পৰয় । তেবে শঙ্কৰৰ সিটো বাক্য সত্য হয়" ॥ এই মূৰ্ত্তিখন পাই গোপালদেৱে প্ৰেমত ডুব গল ।

—"মোক দৃষ্টি কৰি বহু পৈলন্ত পূৰ্ব্বত ।
কোনেনো বুজিবে শঙ্কৰৰ অভিমত ॥
এহি বুলি প্ৰেমে মাত্তিবাকো নপাৰিলা
ফোকাৰি ফোকাৰি বহু ক্ৰন্দন কৰিলা" ॥

গোপাল যোৱাৰ পিছত নাৰায়ণ ঠাকুৰেও তেওঁৰ থানৰ পৰা ভালেমান ব্ৰাহ্মণ আৰু আন আন ভক্ত উজনি অঞ্চললৈ পঠিয়ায় । তলত দিয়া চিত্ৰটোত আদি বৈষ্ণৱসকলৰ প্ৰীতি আৰু ধৰ্ম্মভাব মনোৰম ভাবে ফুটি ওলাইছে ।

গোমোথাৰ পুত্ৰ ৰামকৃষ্ণ ।
মুৰাৰি পৰশুৰাম শিষ্ট ॥
ৰাম ৰামচৰণ শ্ৰীকৃষ্ণ ।
কায়স্থ পৰমানন্দ শিষ্ট ॥
কানাই কৃষ্ণচৰণ আৰৱ ।
হৰিচৰণ বিপ্ৰবৰ ॥

বাসুদেৱ গোপীনাথ আদি ।
যত যত সাধু অপ্ৰমাদি ॥
সবে গৈলা স্থানে ঠাকুৰৰ ।
সেৱা কৰি আছিলা বিস্তৰ ॥
পাছে আসিবাক আদেশিলা ।
বহুতৰ শিক্ষা বোধ দিলা ॥
যোৱা সবে অসম দেশক ।
নেড়িবাহা শঙ্কৰ-ধৰ্ম্মক ॥
অন্যো অন্যো ভেদ নকৰিবা ।
মৎসৰ আদি দেশক এড়িবা ॥
গুৰু বংশীগোপাল আচন্ত ।
মহাভাগৱত সাধু সন্ত ॥
পৰম নৈষ্ঠিক ব্ৰহ্মচাৰী ।
তান্ক প্ৰণামিবা জানু পাৰি ॥
তাহান থানক বাৰম্বাৰ ।
আসিবাহা আদেশে আমাৰ ॥
দামোদৰ গুৰু আদি যত ।
মহন্ত আছিলা ইথানত ॥
মাধৱ জেঠাৰে সমন্বিত ।
আলোচিয়া জগতৰে হিত ॥
তাহাক পাচিলে বাৰম্বাৰ ।
এৰাইবাক নপাৰিলে আৰ ॥
সবে মহন্তৰ আজ্ঞা ধৰি ।
থাকে সেহি দেশে সত্ৰ কৰি ॥
তাহান থানক যদি যাৱা ।
তেবে সবে মহন্তক পাৱা ॥
মোহোৰ স্থানত কতো কাল ।
আসিলন্ত শ্ৰীমন্ত গোপাল ॥
বৃদ্ধ মাতৃ সমে আলোচিলো ।
মৎস্য মাংস খুৱায়া প্ৰাৰ্থিলো ॥
আমাৰ বচন ধৰিলন্ত ।
কান্দি বৈলো চলিয়া গৈলন্ত ॥
তান্ক মোক যিটো কৰে ভেদ ।
সিটো জনে মোক কৰে ছেদ ॥
এতি বুলি পুত্ৰ নমাতিল ।
নয়নৰ লোতক ঝৰিল ॥
কৰযোৰে সবেয়ো বুলিলা ।
যিটো শিক্ষা আগ্যাসাক দিলা ॥
তাক কোনে নকৰিব পাৰে । ইত্যাদি ।

মহন্ত সকলেও ঠাকুৰৰ বচন মতে উজনিলৈ গৈ গোপালদেৱক সেৱা জনালে ।

গোপালদেৱৰ চৰিতৰ বিষয় ওপৰত যিখিনি তুলি দিয়া হল, তাত মন কৰিব লগীয়া কথা ভালেমান আছে । দামোদৰদেৱৰ চৰিত্ৰবোৰত গোপালদেৱৰ বিষয় যেনেকৈ আছে, ইয়াত ঠিক তেনেকৈ নাই । ওপৰত তুলি দিয়া কথাত বৰপেটাত গোপালদেৱে শঙ্কৰদেৱক লগ পোৱাৰ উল্লেখ নাই । অনুমান হয় গোপালদেৱ ভটিয়াই অহাৰ আগতেই শঙ্কৰদেৱৰ তিৰোভাব হয় । দামোদৰ-চৰিত্ৰত গোপালে শঙ্কৰক পাটবাউসীত লগ পোৱা বুলি আছে আৰু এইটোও আছে যে শঙ্কৰে গোপালক দামোদৰদেৱৰ ওচৰলৈ পঠিয়াই দিলে । দ্বিতীয়তঃ চৈতন্য-দামোদৰ সংক্ৰান্ত আধুনিক দামোদৰীয়াসকলৰ কল্পিত বিবৰণৰ পোষকতা ইয়াত নাই । ওপৰত তুলি দিয়া পদত দামোদৰদেৱে—বাসুদেৱ নামে উৰিষ্যাৰ পণ্ডিত এজনৰ মুখত প্ৰথমে জ্ঞান-ভক্তি উপদেশ পোৱা বুলি নিজেই স্বীকাৰ কৰা বুলি আছে । আৰু পিছত শঙ্কৰদেৱৰ পৰা ভাগৱত-প্ৰতিপাদিত শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তন ধৰ্ম্ম গ্ৰহণ কৰি শঙ্কৰদেৱক "অজসা গুৰু" (সাক্ষাৎ গুৰু) বুলি স্বীকাৰ কৰাৰ কথা আছে । আৰু গোপালদেৱৰ লগত তত্ত্ব-কথা হওঁতেও দামোদৰদেৱে শঙ্কৰদেৱৰ মতকেই প্ৰমাণস্বৰূপে উপদেশ

দিছিল।—"এতেকে শঙ্কৰ-মত প্ৰমাণি কহিলা।" দামোদৰ-চৰিতত গোপালদেৱে দামোদৰদেৱৰ পৰা নাম-শৰণ লোৱা বুলি আছে, বৰ্ত্তমান চৰিততো স্পষ্ট নহলেও, তেনে ভাবৰ আভাস আছে। কিন্তু সি যি নহলেও, তেতিয়াৰ দিনত অসমীয়া বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰেই নাম আছিল "মহাপুৰুষৰ ধৰ্ম্ম" বা "শঙ্কৰৰ শুদ্ধ ধৰ্ম্ম"। তেতিয়া দামোদৰীয়া মত বুলি বেলেগ ধৰ্ম্ম নাছিল। গোপালদেৱে সুদীৰ্ঘ সাত বছৰ কাল মাধৱদেৱৰ ওচৰত নেবানেপেৰাকৈ থাকি শঙ্কৰদেৱৰ ধৰ্ম্ম-নীতি শিকি লৈ মাধৱদেৱৰ আদেশ আৰু শঙ্কৰদেৱৰ পূৰ্ব্ব ইচ্ছামতে উজনি অঞ্চলত মহাপুৰুষৰ শুদ্ধ ধৰ্ম্ম প্ৰচাৰ কৰিবলৈ ভাৰ পায়। শঙ্কৰদেৱৰ তিৰোধানৰ পিছত তেওঁৰ মত কামৰূপত মাধৱদেৱে আৰু উজনি বা তেতিয়াৰ অসম দেশত গোপালদেৱে প্ৰচাৰ কৰে—"মহাপুৰুষৰ ধৰ্ম্ম থাপিয়া লোকত!" দুয়ো আবাল ব্ৰহ্মচাৰী, আৰু সাত বছৰ কাল নিজৰ লগত ৰাখি মাধৱদেৱে গোপালক ভৱিষ্যৎ গুৰুভাৱৰ নিমিত্তে তৈয়াৰ কৰি লৈছিল।

এই পুথিৰ পৰা এইটোও ওলায় যে ঠিক শঙ্কৰৰ তিৰোধানৰ পিছতেই সম্প্ৰদায়-বিভাগ হোৱা নাছিল। শঙ্কৰৰ শ্ৰাদ্ধৰ সময়ত দামোদৰ-মাধৱৰ মতান্তৰ ঘটিলেও ঘটিব পাৰে, কিন্তু সেই ৰবেও গোটেই কামৰূপৰ বৈষ্ণৱ সমাজ মাধৱদেৱৰ কৰ্তৃত্বাধীন হৈ চলিছিল। গোপালদেৱে দামোদৰৰ পৰা নাম-শৰণ formally লোৱা বুলি ধৰি ললেও, চৰিত্ৰৰ পৰা এইটোহে পোৱা যায়—যে তেওঁ সকলো কাম মাধৱদেৱৰ আদেশ অনুসাৰে কৰিছিল। সাত বছৰ কাল শঙ্কৰৰ ধৰ্ম্মনীতি চৰ্চ্চা কৰিলে মাধৱৰ লগত, উজনিলৈ গল মহাপুৰুষৰ ধৰ্ম্ম প্ৰচাৰ কৰিবলৈ মাধৱদেৱৰ আদেশ মতে, তাত থাকিবলৈ ভাল নেপাই আকৌ ভটিয়াই আহি "মাধৱ সহিতে পুনু বহুদিন ৰৈল।" তীৰ্থলৈ যাওতেও মাধৱদেৱৰেই অনুমতি আগেয়ে লৈছিল। উজনি অঞ্চলত ধৰ্ম্ম প্ৰচাৰ কৰোতেও অনেক সময়ত বিচাৰৰ থলত তেওঁ শঙ্কৰ-মাধৱৰ কথোপকথনকেই প্ৰমাণস্বৰূপে অৱতাৰণা কৰিছিল। মাধৱদেৱৰ তিৰোধানৰ পিছতো তৃতীয় বাৰ ভটিয়াই আহোতে গোপালদেৱে আঠ মাহ কাল নাৰায়ণ ঠাকুৰৰ মজিয়াত ভাত ৰান্ধি খাই, শঙ্কৰৰ পত্নী গোসানীৰ কথা মতে চিৰব্ৰহ্মচাৰীৰ নিৰামিষ ব্ৰত ভাঙি আমিষ ভোজন কৰিব ধৰিলে। শঙ্কৰ, মাধৱ আৰু গোপাল এক গুৰুৰেই তিনিটা স্তৰত বিকাশ মাথোন।

ইয়াত বাজেও আগৰ প্ৰবন্ধবোৰত উল্লিকিওৱা তেতিয়া প্ৰচলিত থকা নানান ব্যভিচাৰী সম্প্ৰদায়ৰ উল্লেখ আছে। (আগলৈ)

শ্ৰীভবানন্দ পাঠক।

আশ্বাস।

নেযাবি নেযাবি ফিৰি হেৰ মগনীয়া।
শৰীৰ কাতৰ কৰি,
ওৰে দিন ঘূৰি ঘূৰি,
সামান্য দানৰ বাবে বিকিছ পৰাণ,
তই কিন্তু পোৱা নাই পৰাণৰ দান।
গৰিমাত পিঠি দিয়া
লোকক সপিছ হিয়া,
পশুৰো অধম বলি ভাবিছ নিজক,
বিদ্ৰূপৰ কথা শুনি দূষিছ দৈৱক;
যাতনাই ভোগ তোৰ দুৰকপলীয়া!
বিশ্বৰ অভাৱ নাই, তোৰেই অভাৱ,
ইয়াতেই বুজি লবি কৰ্ত্তব্য-প্ৰভাৱ,
ঐহিক বিলাস ভোগ,
সেয়ে নহে কৰ্ম্মযোগ,

সেই বাবে শোক তই নকৰ গোনাই
এয়ে তোৰ কৰ্ম্ম-যোগ, বুজ ইয়াকেই,
নিজে তই নহ দায়ী,
দায়ী তাৰ আমিয়েই,
প্ৰাণত বাজিছে মোৰ তোৰ হুমুনিয়া।
বিদ্ৰূপৰ তীব্ৰ বানে হেৰোৱা ৰতন,
নেপাবি কদাপি তই লভি ভিক্ষাধন,
নাই মোৰ ধন ধান,
তথাপি ৰাখিছো দান,
অন্তৰ উপচি পৰা, অনুভূতি গান,
সেয়ে মোৰ ধন ধান, সেয়ে মোৰ দান;
অন্তৰ যাতনা তোৰ,
হব কথঞ্চিৎ দূৰ,
দগ্ধ হিয়া হব শান্ত পৰশি অমিয়া।

মৌজাদাৰৰ কীৰ্ত্তি।

১ম পৰিচ্ছেদ—বুদ্ধি ওলাল।

"দেউতা,—ভোলা মণ্ডলৰ পুতেকৰ আশা এৰক, মই ধনী মহৰীয়ে যাক ঘাৰ খুৱাব নোৱাৰিলো। ভোলাই নিচেই নিৰ্ব্বুদ্ধি দেউতা, পুতেকলৈ দেউতাৰ ছোৱালী বিয়া কৰালে তাৰ যে কিমান সুখ সম্পদ, সেইটো বুজিবই পৰা নাই। পুতেকে লিখা পঢ়া শিকি বি, এ, মহলাত উঠিল বুলি সি একেদিনে ডাঙৰ মানুহৰ 'আদব কায়দা' শিকিব পাৰিবনে? সি সেই বলো মুদৈৰ ছোৱালিটীকে ঠিক কৰিছে। দেউতাই নো কি ভাবিছে, আমাৰ মালতীৰ নিচিনা এজনী ৰূপহী ছোৱালীৰ কাৰণে এটা দৰা নোলাবনে?"

শ্ৰীযুত বিমলাকান্ত বৰা নাহৰতলী মৌজাৰ মৌজাদাৰ। ধনে-ধানে, মানে-মৰ্য্যাদায় সেই থিনিত আৰু কোনেও মৌজাদাৰতকৈ বেছি উধাৰ পৰা নাই। দুই চাৰিটা মানুহত বাদে সকলোৰে মুখত মৌজাদাৰৰ যশহে শুনা যায়। উপযাচক হৈও বহুতে তেওঁৰ গুণ গৌৰৱৰ কথা কয় আৰু প্ৰায়ে তেওঁৰ চৰাত সভা পাতে। মৌজাদাৰৰ ফালৰ পৰা সভাৰ অভ্যৰ্থনাৰ কাৰণে কোনোৰে খপাত আৰু পান তামোলৰ ক্ৰটী লক্ষ্য কৰিব পৰা নাই।

সিদিনা ৰাতিপুৱাই মৌজাদাৰে ধনী মহৰীক ভোলাই মণ্ডলৰ ঘৰলৈ পঠাইছিল। কি সকামত কব নোৱাৰো। ধনীৰ দুৰাদৃষ্টত ঘোৰাটোৱে বৰ দিগদাৰ দিলে। আবেলি ৪ বজাত ধনীয়ে যিহক গোটেই দিনটো এবাতি জলপানতে খেদাই ফোপাই ফোপাই মৌজাদাৰৰ চৰাৰ আগ পালেহি। আশাশুধীয়া ৰামশিং ছহিসে ঘোৰাটো ধৰিলত ধনীয়ে ঘৰত সাজি থোৱা ভাতৰ লোভ সামৰিব নোৱাৰি একে উশাহে তেওঁৰ বক্তব্য শেষ কৰিলে। ধনীৰ দুৰাদৃষ্টত ভাতৰ সুবিধা নঘটিব হৰলা।

মৌজাদাৰে গুৰু গম্ভীৰ স্বৰে হোকা হাতত লৈ কলে "কি পিয়ই পিয়ই যাবা নেকি? অলপ বহা, কথা হও, সিকালে চাহো হক।"

"তেনেহলে ধনী! ঠিক নেকি বিনোদলৈ মালতীক বিয়া নকৰাব?

" দেউতা—সম্পূর্ণ ঠিক ।"

" উপায় ? "

" দেউতা মালতীলৈহে বৰ নিমিলিব ; মই বৰ বিচাৰিম ।'

"তুৰ গাধা, কি কলো, কি বুজিলি, মোৰ সন্মান বল কত !"

"কি কৰিম দেউতা ?"

"শুধিছো, তই বুদ্ধিসাগৰক, মোৰ কথা নেৰাখে, মোৰ স্থিৰ সঙ্কল্প এই বিয়া হব নেলাগে ।"

এই কথা কৈ মোজাদাৰে প্ৰায় দুখন তামোল খাবৰ বেলি কেঁচাৰ নিচিনা চকু মুদি টলকা মাৰি বল । হঠাৎ কিবা উপায় উলিয়াই মুৰটো থিয় কৰি ৰহিল । এক্কাৰত মেকুৰীৰ চকু জিলিকাৰ নিচিনা মোজাদাৰৰ মেল খোৱা চকু ধনীৰামৰ মুখৰ ফালে পৰা দেখি ধনীৰামে নমস্কাৰ কৈ বল । মোজাদাৰে কাণে কাণে ধনীৰামক কি কলে আনে নুশুনিলে । কথা শুনি ধনীৰামৰ চেহেৰা বদলি গল । মোজাদাৰে লাহেকৈয়ে কলে "ভয় কৰিছ নে কি ?"

"দেউতা এনে কথাত কাৰনো ভয় নেলাগে !"

"চুপ, বেটা সময়ৰ মূৰত এইখিনিকে নকৰ ! মই থাকোতে ভয়; আৰু চুনাই নকও, তোৰ গাত দায় থাকিল ।"

ধনীৰামে তলমূৰকৈ বেজাৰ মনেৰে কিবা গুণিব ধৰিলে । এনেতে চাহৰ ডাক পৰিল । ধনীৰামে পিয়াহৰ কোবত দুই ঢোকতে এটাই-খিনি শেষ কৰিলে । দেউতাৰ আদেশ হল— "তেনে ধনীৰাম যা, পলম নকৰিবি ।"

২য় পৰিচ্ছেদ — আয়োজন ।

কালি ভেলৰ ভাৰ, পৰহি বিয়া । ভোলাই মণ্ডলে বিয়া পাতিছে কেৱল বলো মুদৈক আশা কৰি, নিজৰ একোৱে নাই । অথচ ভোলাই মণ্ডলে বলো মুদৈক কলেই হয়—টকাৰ অভাব তৎক্ষণাৎ মৰি যায় । কিন্তু ভোলাই তেনে প্ৰকৃতিৰ মানুহ নহয়, নিজৰ লৰাটোক বিকি ভোলাইৰ টকা লবৰ ইচ্ছা নাই ।

বিয়াৰ কাৰণে দৌৰাদৌৰি কৰি ভোলাই বৰ ক্লান্ত হই পৰিল । ঘৰলৈ আহি ভাত খাই উঠি আন দিনৰ দৰে অলপ শুবৰো সময় নাই । বিয়াৰ কথা নাভাবিলেই নহয় ।

ভোলাই তলমূৰকৈ আছিল, এনেতে কাৰ-বাৰ মাত শুনি চমক খাই কাণ পাতিলে । এই বদত যে কোনোবা দূৰৰ মানুহ আহিব সেইটো তেওঁ ভবা নাই । গাওঁৰ মানুহ হলেতো ভিতৰ সোমাই আহিলহেতেন ।

ভোলাইয়ে কলে "কোন আহিছে আহক ।" ঘৰ সুমাই বলো মুদৈয়ে মুখৰ ঘাম মুচি পীৰা এখনত বহিল ।"

ভোলাইয়ে উঠি তৎক্ষণাৎ মুদৈক বহক বুলি ঘৰৰ পৰা এখন বিছনি আনি দিলে ।

মুদৈ অলপ সুস্থ হৈ জেপৰ পৰা এটা টোপোলা উলিয়াই ভোলাইক ধৰক বুলি কলে । ভোলাই কি বুলি অলপ ইফাল সিফাল কৰি লৈ খুলি চায় যে কিছুমান নোট আৰু কিছু-মান টকা ।

ভোলাইয়ে অলপ ৰাগ কৰি শুধিলে "বলো ভাই তুমি মোক ভালকৈ জানা, ঠাট্টা কিয় ?"

বলোই হাহি হাহি উত্তৰ দিলে—"তোমাক জানো, কিন্তু তুমি টকা সংগ্ৰহ কৰিব পাৰিবা জানো !"

"অ, তোমাৰ মতলব বুজিছো, সকৰে পৰা বিনোদক খৰছ দি পঢ়োৱাৰ মতলব বুজিছো ।"

বলোই অলপ থং ভাবেৰে কলে "কেতিয়াও তেনে নেভাবিবা, তুমি যদি তেনে ভাবিছা, বেছ কথা, বিনোদৰ অন্য ঠাইত বিয়া হক, মই বিয়াৰ খৰছ দিম ।"

মণ্ডলে অলপ সময় গুণি বল ।

বলোই ব্যস্ততা দেখুৱাই কলে " ঠিক কৰা, যদি হয়, তোমাৰো কাজ, মোৰো কাজ আছে । সময় নষ্ট কৰা উচিত নহয় । টকা ৰাখা, মই যাও । মই তোমাক বৰ-পণ দিয়া নাই । মই তোমাক আছল বন্ধু বুলি ভাবো, বিনোদকো ভালকৈ জানো । বিনোদলৈ চেনেহীক দিলে মনত বৰ বং পাও দেখিহে এই প্ৰস্তাৱ কৰিছো ।"

মণ্ডলে মৌনেন সম্মতিলক্ষনম্ বুলি ইঙ্গিত কৰি মূলঘৰ সোমাল । অলপ পিছত তামোল আনি দিয়াত মুদৈয়ে তামোল এখন খাই 'যাও এতিয়া' বুলি উত্তৰলৈ বাট নেচাই বাহিৰ ওলাল ।

মণ্ডলে টকা গণি দেখে তিনি শ টকাৰ নোট, দুশ নগদ টকা । মণ্ডলে টকা গণি থাকোতেই ঘৈনীয়েকে এটা সেন্দুৰৰ বাতি, এখন সিংৰ কাঁকৈ, চাৰি গণ্ডা গিলটীৰ মণি—" আৰু কিহৰ ফৰ্দ্দ দিব গৈছিল এনেতে মণ্ডলে ডাবি মাৰি ঘৈনীয়েকক নিমাত কৰি থলে । ঘৈনীয়েকেও খঙত মুখখন ওফন্দাই কলে "কৰোৱা তুমিয়েই লৰাক বিয়া কৰোৱা । আমি আৰু লৰাৰ কিবা হওনে, আমি উটি অহা । আমি বাৰু চাওয়েইচোন ।"

তৃতীয় পৰিচ্ছেদ । — বিয়া ভাগিল ।

আজি বিনোদৰ বিয়া—মণ্ডলৰ ঘৰত বৰ আনন্দ । মিতিৰ, কুটুম, ওচৰ-চুবুৰীয়া সকলোৱে আহি চোতাল ভৰি পৰিছে । বেলা ভাটি দিব ধৰাৰে পৰা গাওঁৰ চাৰি পাচ জনে মানুহক জলপান খুৱাবলৈ আৰম্ভ কৰিছে । প্ৰায় সকলোৱে কৈছে " দুখীয়া মানুহ, আৰু নো কি কৰিব, সুন্দৰ যোগাৰ কৰিছে ।"

লাহে লাহে বৰ ধুৱাবৰ সময় হল । কাম বন কৰি থকা সকলে লাহে লাহে তামোল আৰু ধপাতৰ শ্ৰাদ্ধ কৰিব ধৰিলে । ডাঙৰ মানুহ সভাত বেছি নাই । যি দুই চাৰিটা আছে সৰু সৰু লৰা ছোৱালীৰ চেঁচনিত তত নাপাই, কাণে কাণে মেল কৰিব ধৰিছে ।

হঠাৎ চাইটা কনিষ্টবলে সৈতে দাৰোগাৰ প্ৰবেশ দেখি সকলোৱে স্তম্ভিত হল । নিচেই সৰু লৰাবিলাক ভয়ত পলাল—অলপ ডাঙৰ বিলাকে দূৰত বল—গাবঁলীয়া বিলাকৰো মুখত পানী নোহোৱা হল ।

শেষত সকলোৱে ভদো মেলকীৰ মুখৰ ফালে চোৱাত মেলকীয়ে দাৰোগাৰ ফালে তলমূৰকৈ চাই কলে "কোন ফালেনো আহিল দেউতা, হেৰ তিনিখন পীৰা আন ।"

" পীৰা নেলাগে, এই ভোলাই মণ্ডলৰ নিয়ম খন চোৰা । লোকৰ বস্তু চোৰ কৰি এটা লেঠা লগাই পুতেকৰ বিয়া পাতিছে । মোৰো মনত দুখ লাগিছে । কি কৰিম, চৰ্কাৰৰ হুকুম—এ লক্ষণসিং ইচকু পাকৰাও ।"

কাৰো মুখত মাত-বুল নাই । ভদোই কপি কপি আধাফুটা মাতেৰে কলে " দেউতা দিয়াখন যাব দিয়ক, জামিনত থালাছ দিয়ক ।"

" দগাবাজ বুজিছো, তইও লগ আছ, আকৌ এই কথা কলে ফাটেকত যাবি " । ভোলাই কিংকৰ্ত্তব্যবিমূঢ় হৈ চাই বল, লক্ষণসিংএ হাতত হাতকৰিয়া লগালে । মণ্ডলৰ ঘৰত মহা কন্দা-কটাৰ ৰোল উঠিল । পুলিছে নিৰ্দ্দয়-

ভাবে ভোলাইক টানি নিবলৈ ধৰিলে। দুই চাৰিটা মৰ সাহকৈ অলপ দূৰ পুলিছৰ পাছে পাছে গল। দাৰোগাই মুখ ফিৰাই ধমক দিলে 'ফাটেকলৈ যাব খুজিছ নে কি ?' ভয়ত বেতত হৈ বেছাৰাহতে গাওঁবুৰা হল।

সকলোৰে বিষাদ—ইঃ এনে কাণ্ডটো হব পালে—এতিয়াহে ভোলাই চোৰটো হৈ পৰিলনে ?

কোনোৱে কলে—কব নোৱাৰি, দুটা পয়ছা নোহোৱা মানুহটোৱে পুতেকৰ বিয়াত ইমান ধুমধাম কৰে কেনেকৈ—ইত্যাদি।

মূলঘৰত ঘটনাৰ খবৰ বিজুলী বেগেৰে সোমাল। সকলোৱে বৰক ধুৱাব ধৰিছিল—হঠাৎ আগ চোতালৰ ফালে লৰিব ধৰিলে। সকলোৱে নিৰানন্দ। বৰৰ মাকে সকলোৰে আগ হৈ লৰ মাৰিব খোজোতেই ওচৰতে সুৰাগ তুলিবলৈ থোৱা কোদালখনৰ নালৰ উপৰতে পৰিল। কোদাল মানুহ উভয়ে বাগৰি পৰিল, কোদালৰ পাহি উভতি যাই বৰৰ মাকৰ বুকত সুমাল।

মানুহৰ বেগ আগ চোতালৰ ফালে নহৈ আকৌ পিছফালে হল। কেবাজনো বুঢ়ীয়ে দুখ কৰি কব ধৰিলে 'নাই আৰু যায়—'।

বিনোদৰ মনত কি খেলিছিল তেওঁহে জানে—প্ৰথমতে দুটোপামান চকুৰ পানী ওলাল পাছতে নিৰ্ব্বাক নিস্পন্দ হৈ মাকৰ বুকুৰ পৰা ধাৰ বোৱা তেজত মুখ খন দি পৰি থাকিল।

ৰোগিনীৰ তেজে পিতলৰ চৰিয়া এটা ভৰি পৰিল। সকলোৱে কলে "অন্তিম অবস্থা, বিনোদ সেৱা কৰ।" বিনোদে সেই ভাবেই ৰল। নিতান্ত আত্মীয়ত বাদে আন সকলোৱে দুখ কৰি ঘৰাঘৰি গল।

ৰাতি ছয় দণ্ড মান হোৱাত গাওঁৰ দুই চাৰি জন মানুহে গৈ বিনোদক নানা প্ৰবোধ দিব ধৰিলে। বিনোদৰ ভ্ৰুক্ষেপই নাই। শেষত এজনে কলে "চাই থাকিলে নহব, বিনোদক টানি থৈ শ লৈ যাও বলা।" কথা কাৰ্য্যত পৰিণত হল।

চতুৰ্থ পৰিচ্ছেদ। কাৰাদণ্ড ও নিৰুদ্দেশ।

ৰাতি পুৱাল। লাহে লাহে গাওঁত প্ৰচাৰ হল বিনোদ নাই। কোনোৱে কলে 'জিলাক গৈছে,' কোনোৱে কলে 'ৰাতি নো অকলে অকলে গল নে ?'

ভোলাইৰ ভাগীৰ ভায়েক মণিয়ে ৰামো আৰু ভদোৰ ফালে চাই কলে "বলা, গোচৰ খন নো কিহৰ তাকেই চাই আহোচোন। কি জানি জামিনতে খালাছ কৰিব পাৰো।"

মণিৰ বুঢ়া বাপেকে ৰোষত গৰ্জ্জি উঠিল—"ইঃ বেটাক চোৱা—হেৰ বাৰিষা তেজহাগনি হৈ মৰিব ধৰিছিলো, কোনে ফিৰি চাইছিল অ বেটা—, বেটাৰ মৰমৰ ভাইটো ওলাইছে—জামিন হবলৈ গৈ মোক ধনী কৰে—নেলাগে যাব; খবৰদাৰ।

মণিৰ প্ৰকৃতি সাধাৰণ মানুহৰ দৰে নহয়। তেওঁ বাপেকৰ কথালৈ কাণ নকৰি জিলালৈ ওলাল—লগত কোনেও যুৱ স্বীকাৰ নকৰে। বাট ওলাই দেখিলে জগৰা পিয়নক। জগৰা পিয়ন আৰু ভোলাইৰ শালপতি। মণিয়ে ৰৰকৈ কোৱাত জগৰা পিয়নে বৰটো লৰা কান্দুৰাক মণিৰ লগত যাব দিলে। দুয়ো জিলালৈ গল।

বেলা সাড়ে দহটা। মণি আৰু কান্দুৰা দুয়ো কছাৰীৰ চোতালত বহিল; এনেতে ডাক পৰিল "ভোলাই মণ্ডল, হাজিৰ, ভোলাই মণ্ডল।"

মণিয়ে কান্দুৰাক পাছে পাছে আহিবলৈ ইঙ্গিত কৰিলে। কছাৰী সোমাই দেখে দুটা পুলিছে ভোলাইক হাতকৰিয়া হাতত দি হাকিমৰ ওচৰত হাজিৰ কৰিলে।

দাৰোগাই সংক্ষেপে হাকিমৰ আগত কলে "হুজুৰ, গল বুধবাৰে অবেলি এই ভোলাই বিমল মৌজাদাৰৰ ঘৰলৈ যায়। মৌজাদাৰ নাছিল, ধনী মহৰী কাম কৰি আছিল। ধনীয়ে ভিতৰ সোমাওতে ভোলাইয়ে টেবিলত থকা কুৰি টকীয়া নোট দুখন জেপত লৈ যায়। ৰামসিং চেত্ৰী, বলি প্যাদা, মনভাল মেলকী এই তিনিজন চৰাত বহি আছিল। ভোলাইয়ে নোট নিয়া সিহঁতে দেখিছে; ভোলাইয়ে যে ইমান মানুহৰ আগতে নোট লৈ যাব সেইটো সিহঁতে ভবাই নাছিল।"

হাকিমে মুখত কাপটো চিপা মাৰি ধৰি কিছু পৰ ভাবিলে—শেষত ভোলাইৰ কিবা কবৰ আছেনে বুলি সোধাত ভোলাইয়ে কলে 'সেই দিনা মই মৌজাদাৰৰ ঘৰলৈ যোৱাই নাই' আৰু কিবা কব ধৰিছিল এনেতে হাকিমে চুপ বুলি ধমক দি মুখত কাপটো লৈ আকৌ ভাবিব ধৰিলে।

সকলোৱে হাকিমৰ ৰায় শুনিবলৈ প্ৰতীক্ষা কৰি আছিল। শেষত ৰায় শুনালে—"ছয় মাহৰ কঠিন কাৰাদণ্ড।" মণিৰ চকুত পানী ওলাল।

পোষাকতে উকীল বুলি বিবেচনা কৰি মণিয়ে এজন ভব্য পুৰুষক শুধিলে "দেউতা, ইয়াৰ একো উপায় নাই নে ?"

"কেলেই নহব ? কিন্তু টকা দিব পাৰিবি জানো ?"

"কিমান লাগিব দেউতা ?"

উকীলে ভাবি চিন্তি কলে—"তোৰ চেহাৰাতে বুজিছো তই দুখীয়া, তোৰ বেছি টকা নেলাগে, তিনি কুৰি টকা আন।"

মনিয়ে 'বাৰু চাও বুলি' কান্দুৰাক লগত লৈ ঘৰলৈ গল।

সামৰণি। অকাল মৃত্যু।

গাওঁৰ হবো পণ্ডিতে ইবাৰ মহ হালো বেছিলে। টকা পাইছিল এশ, তাৰে চাৰি কুৰি লৈ গাওঁৰে ভদো মেলকী আৰু ৰাতিয়া কমাৰৰ লগত পুৰীলৈ যাত্ৰা কৰিলে।

পণ্ডিত অলপ বুধি থকা মানুহ। গাওঁলৈ জগন্নাথৰ পাণ্ডা আহোতে তেওঁ মুখ্য পাণ্ডাৰ নামটো লিখি ৰাখিছিল। পুৰী পায়েই দেখিলে লোকে লোকাৰণ্য। এজন পাণ্ডাক কলে (অৱশ্যে পণ্ডিতে) "মুখ্য পাণ্ডাৰ ঘৰটো তুমি হামলোককে দেখাই দিবলৈ পাৰেগা ?"

পাণ্ডাৰ আসাম পৰ্য্যটন কৰাৰ অভ্যাস আছিল। সকলো কথা বুজি লৈ অসমীয়াতে কলে "টকা এটা দিব লাগিব।"

ভদো—'কি কয় অ। ঘৰ দেখাই দিয়াবো টকা লাগে।'

পণ্ডিতে অলপ বিজ্ঞতাৰ ভাও কৰি কলে "হওতে হয়, কিন্তু সময় লৈ ব্যবস্থা। বলা পাণ্ডা, আঠ আনা তুমাক দেগা।"

অনেক বাকবিতণ্ডাৰ পিছত পাণ্ডা সন্মত হল।

মুখ্যপাণ্ডাৰ তলৰ বেলেগ পাণ্ডা এটা লগত লৈ আজি ৰাতিপুৱা পণ্ডিত, মেলকী আৰু কমাৰে সাগৰত স্নান কৰিবলৈ বাহিৰ হৈছে।

কেউফালে মানুহ। গাৱঁত ইমান মানুহ কোনোদিন দেখা নাই। ইফালে সিফালে চাই তিনিও জনে আগ বাঢ়িব ধৰিছে; এনেতে ৰাতিয়াই মাত লগালে "পণ্ডিত, সেইটো ভোলাই মণ্ডলৰ পুতেক বিনোদ যেন লাগে, হয় মহয়

চাওকচোন।” পণ্ডিতে পত্ কৰে কৈ উঠিল “কি কৈছা, মানুহৰ নিচিনা মানুহ থাকে— বিনোদে মোৰ মনেৰে বাতিয়ে জিলাগৈ যাব খুজিছিল, বাটতে বাঘে খালে।”

ভদোই ইফালে সিফালে চাই কলে ‘কোনটো?’ দুৰতে আঙুলিয়াই ৰাতিয়াই এজন ডেকা সন্ন্যাসীক দেখুৱাই কলে ‘সেইটো’। পণ্ডিতৰ হাক নুশুনি পাওাক লগত লৈ দুইজনে আগ বাঢ়িল। অলপ নিলগতে ভদোই কলে “ঠিক কথা কমাৰ, সেইটো বিনোদ হয়।”

ডেকা সন্ন্যাসীৰ ওচৰ পাই দুয়ো ৰল। সন্ন্যাসীয়েও তেওঁলোকৰ মুখৰ ফালে চাই ৰল। ভদোই আৰম্ভ কৰিলে “বোপা বিনোদ, এইখন নো কি কৰিলি, মাৰ মৰিল, মণ্ডলো ফাটেকত। ওলাবৰ দিন হল হবলা। তইনো গৃহস্থালিখন চলাব এৰি এনেকৈ বৈৰাগী সাজি ফুৰিলে লোকে ভাল বুলিবনে— ?”

সন্ন্যাসীৰ চেহাৰা বদলি গল, পূৰ্ব্বস্মৃতিয়ে যেন তেওঁক বৰ বেজাৰ দিছে। হঠাৎ সন্ন্যাসী মানুহৰ মাজত অন্তৰ্দ্ধান হল। ভদো আৰু ৰাতিয়াই বিনোদ হয় নহয় একো ঠিক কৰিব নোৱাৰি স্নানলৈ গল। পণ্ডিতে ভমক্ মাৰি কলে “কলে কথা শুনানে, নকৈছিলো, বোলো বিনোদ নহয়।”

স্নান সম্পন্ন হোৱাত তিনিও জনে মন্দিৰ দৰ্শন কৰিবলৈ গল। দেখে আলিবাটত লোকে লোকাৰণ্য। কৌতুহলী ভদোৱে আগৰ দৰে ৰাতিয়াক লৈ ভিৰ ঠেলি সোমাল। দৃশ্য দেখি দুয়ো অবাক—তেওঁলোকৰ সেই ডেকা সন্ন্যাসী অন্তিম শয়ণত। মানুহৰ কোৱা-মেলাৰ পৰা জানিব পাৰিলে সন্ন্যাসীয়ে এখন লৰি বোৱা মটৰৰ সম্মুখত ইচ্ছাপূৰ্ব্বক পৰি প্ৰাণ ত্যাগ কৰিছে! বৰ বেজাৰেৰে ভদোই কলে “এই গোটেই থন বিমল মৌজাদৰৰ কীৰ্ত্তি।”

মৰা শ দেখা গতিকে সেইদিনা আৰু জদোহতৰ দৰ্শন নহল।

শ্ৰীৰমেশ চন্দ্ৰ চৌধুৰী।

———:০:———

বিমুখ।

“কোন আছে, মাতক ওলাই।
সাঁজৰ বিপন্ন অতিথিক;
বিচাৰি আশ্ৰয় গৃহস্থৰ
নিৰাশ্ৰয় অচিন পথিক।
ওৰে দিন বাটকুৰি বাই
পৰিছোহি হাবাথৰি খাই;
সন্ধিয়ায়ো আনিছে খেদাই—
হব খোজো গৃহস্থ-আশ্ৰিত;
নাই মোৰ কেও চিনা জনা,
দেখোতেই আজি অনাদৃত!
“ঘৰত নাইনে কোনোজনা?
নিদিয়েছো একো সমিধান!
আন্ধাৰত সকলো নীৰৱ,
মেঘত বিজুলী নৃত্যমান।
ৰৰষুণ আনে ওন্দোলাই,
গছ-পাত বতাহে কোবায়—
পাৰিবনে এচুখৰি ঠাই
অতিথিক ধৰিব যোগান?
নহলে যে থিতাতে মৰণ!—
চাই-চিতি লাগে সমিধান।”
“অচিনাকি কৰ বাটকৰা?—
ঠাই তুমি নেপাবা ইয়াত;
আশা কৰি আহিলা মিছাতে,—
লেঠা মোৰ আছে অসংখ্যাত।
আন এঘৰত তুমি গই
পাব পাৰা বিচাৰি আশ্ৰয়;
নকৰিবা অধিক সময়,
আন্ধাৰে ছাটিছে দশোদিক;
সেই বাবে দিছোহি বিদায়—
যাব পাৰা, অচিন পথিক!”
“যাব পাৰো!— পাৰো অৱশ্যই;
তেওঁ বিনে আছে বাধা কাৰ?
সঙ্কীৰ্ণ ই সমাজত বাজে
মুকলি স্বৰাজ্য বিধাতাৰ।
নেপালেও গৃহস্থৰ ছায়া
আছে চিৰ প্ৰকৃতিৰ দয়া,—
বাটৰ বৃক্ষৰ আছে মায়া,
সেয়ে মোক আশ্ৰয় যাচিব;
মৰিলেও ক্ষুদ্ৰ এটি প্ৰাণী
কোনে তাৰ ‘টায়ন’ ৰাখিব?
“তুমি মোক দিছাহি বিদায়?
মই লব নোৱাৰো এথোন!—
নোহোৱানে ছাত্ৰ জীৱনৰ
তুমি মোৰ লগৰী ‘ৰতন’?
প্ৰবাসত পঢ়োতে নাছিলে
আমি দুয়ো লগা নলে-গলে?
—যাও একেলগে যলে-তলে
ভবিষ্যৰ কত কথা পাতি!
খুওৱা নাই দুয়ো দুইকো
বহু দিন ঘৰলই মাতি?”
“সেই চিৰ লগৰী ‘মোহন’?”—
“সি মোহন!— অলপৰ ভিন;
অত দিন লগত ফুৰিও
সেই দেখি হেৰুৱালা চিন।
পৰিছেনে মনত তাহানি
কথা-পতা সকলো কাহিনী?—
আজি সেই ভবিষ্য-পুৰণি
দুয়োটিৰে ধীৰ সমাবেশ;
আলো আৰু আন্ধাৰ দুইবো
মনমোহা মুকলি আবেশ।
“পৰিছেনে মনত তেতিয়া
ভৱা নানা সমাজৰ হিত?
ভাবিছিলো, আমি দুয়োজনে
উদ্ধাৰিম সমাজ পতিত।
বিলাসৰ কোমল কোলাত
জন্ম ললে গৌতম ধৰাত;
তথাপিও নেওচি হঠাত
ধন-ধান দৌলত অপাৰ,
জগতৰ হকে সেই দিনা
সমৰ্পিলে সকলো সম্ভাৰ।
“ভাবিছিলা, তুমিও সিদৰে
নেওচি বংশৰ অভিমান,
সুখী দুখী সবাকে সমানে
বাটি দিবা শকতি যিমান।
‘দুখীয়াহে দেৱতাৰ দূত!’—
এই বুলি হলা প্ৰতিশ্ৰুত;—
‘অভিমান অতি অযুগুত;
—পাৰো মানে কামকে কৰিম;
কৰ্ত্তব্যত লাগি কাচি পাৰি
সমাজৰ উন্নতি গঢ়িম।’

"কল্পনাৰ সেই ভেকোভাৱ—
মিছা তাৰ কপটাভিণয়;
সংসাৰৰ চাকত সোমাই
সকলো তোমাৰ আজি লয়?
বাটকল্লা, ছায়া নাই যাৰ,
তাৰ বাবে ঘৰৰ দুৱাৰ
এই বন্ধা দেখিলো তোমাৰ;—
"দামোদৰ-অতিথি" বিমুখ
কৰিবৰ কাৰণে যে তুমি
নহলা অকনো পৰাঙ্মুখ!
"সমাজত তোমাৰ আসন
আন দহ জনৰ ওপৰ;
কৰিব পাৰিবা, সেইদেখি,
বহু কাম দান-ধৰমৰ।
আকাশ-কুসুম আদৰ্শৰ
সাজি লাভ নাই জীৱনৰ,—
"লৌহ-ভীম" লাগে উদ্দেশ্যৰ
যাতে কেৱে নোৱাৰে ভাঙ্গিব;
হাতে মুখে মিলা জনে মাথো
সমাজৰ উন্নতি সাধিব।
"ঐশ্বৰ্য্য-মদত মত্ত হই
নিনিন্দিবা দুখীয়া-নিচলা;
সকলোতে সেই ফিৰিঙ্গতি—
ভাগ্যে কৰে নিচলা অচলা।
তোমা-দৰে আছে বহুজন,
মন্ত্ৰ যাৰ "উন্নতি সাধন";
কিন্তু নিজে নকৰে যতন
—উপদেশ মাথো যাৰ সাৰ;
বহুৰূপী, কপটীয়া তেওঁ—
এয়ে নেকি লক্ষ্য সভ্যতাৰ?"
"কিয় বাৰু এই মুখা পিন্ধি
আহি মোক ছলিলা 'মোহন'?"—

"মুখা পিন্ধি?—মুখা পিন্ধা নাই,
এয়ে মোৰ প্ৰকৃত জীৱন।
অহা হলে চিনাকি বেশেৰে
কত ৰঙ্গ, কত সমাদৰে,
ললা হয় স্নেহ-প্ৰীতি ভৰে
অতিথিৰ সকলো সম্ভেদ!
কিন্তু, আজি অচিনাকি বাবে
দুৱাৰত প্ৰৱেশ নিষেধ।
"গো-মুখা তুমি হে পিন্ধিছা!—
এই মুখা ভাগিব এদিন;
চাব তুমি জানিলে দেখিবা
আহিব লাগিছে সেই দিন।
সমাজৰ ভেম-অভিমান
গুছি পাছে হব থানবান্;
বিশ্ব-ভ্ৰাতৃ-ভাৱৰ সন্মান
হব, পুষ্প বাজিব উকলি;
শুনি পাবা মাজ-নিশাতেই
পবিত্ৰ দিনৰ ফেহুজালি।
"মানুহক মানুহে ঘিণাও?—
সেই কাল কিমান দূৰত,
পশু-পক্ষী তৃণ-তৰু নৰ
মিলিম গই একেটি সুৰত?
কেতিয়া দেখিম বৰ্ত্তমান
বিধাতাৰ ৰুকণা-নিশান
সকলোৰে ওপৰে সমান?
কেতিয়া দেখিম অবিৰাম
ভ্ৰাতৃ-ভাৱ স্থাপিত সবাতে,
"ভাই" বুলি প্ৰেমে পমি যাম?
"স্বাৰ্থপৰ সমাজত থাকি,
প্ৰকৃতিৰ নিয়ম পাহৰো;
স্নেহ-দয়া সকলো কামতে
স্বাৰ্থ-হাত এৰাব নোৱাৰো।

বন্ধু বুলি ভাবি এতিয়াই
দাসী-বেটী দিবাহি যতাই,—
কিন্তু আজি আশা কৰা নাই
সেই স্নেহ তোমাৰ হাতত;
আজি মই বিমুখ অতিথি
তোমাৰ ই নঙলা মুৰত।
"বহুদিন তোমাৰ ঘৰত
দাস-দাসী গৃহস্থ-যতন
লভিছিলো, কিন্তু অতিথিৰ
সেৱা আজি দেখিলো স্খলন।
আছে আৰু আন বহুজন
অতিথিক ভাবি নাৰায়ণ,
শুদ্ধচিতে কৰিব যতন,—
পথিকৰ তাতেহে আশ্ৰয়
তোমাৰ যে ইমান সম্পদ,
সিও কোনো কামৰ নহয়।
যাক আজি অশিক্ষিত বুলি
অহঙ্কাৰে কৰা গৰিহনা
তোমাতোকে তেওঁহে ওপৰ
চাবা নিজে কৰি বিবেচনা।
হব পাবা ধনৰ বলত
ধনী, তুমি সবাৰে শিৰত;
কিন্তু দয়া-স্নেহেৰে প্ৰাণত
মানৱত্ব নহল বিকাশ;
সেই হেতু এৰিছে পথিকে
নিৰাশাৰ তপত নিশ্বাস।
"নৰ, তুমি নৰৰ চিনাকি,
দিব লাগে বিশ্ব-সংসাৰত;
হেজাৰো কৰিবা বল ব্যয়,
ঠাই তাৰ নাই ওপৰত।
"ডাঙৰ মানুহ" হব খুজি
কিয় মৰা মিছাতেই যুজি?
'মানৱত্ব' শেষ লক্ষ্য বুজি
সি গুণৰ হোৱা অধিকাৰী;
দেখি পাবা, জগত-যজ্ঞৰ
তুমিয়েই প্ৰধান পূজাৰী।
"বৰষুণ আহিছে গৰজি,
তমোময় গোটেই আকাশ!—
তোমাৰ ঘৰত আজি থকা
ভাই, মোৰ নাই হাবিয়াস।
যাও মই খৰধৰ কৰি
এই কথা ৰাখিবা সামৰি
সভ্যতাৰ মিছা ভাও ধৰি,
নিদি যেন দয়ালই পিঠি
কেতিয়াবা মনত পেলাবা
সন্ধিয়াৰ "বিমুখ" অতিথি।

শ্ৰীডিম্বেশ্বৰ নেওগ।

সৌন্দৰ্য্যৰ বাণী।

তোমাৰে ৰূপত দীপ্ত ভুবন,
তৃপ্ত সকলো সৌন্দৰ্য্যসেৱী;
সুন্দৰৰ ৰাজ্য ত্ৰিলোক বিয়পা
অধিষ্ঠাত্ৰী তাৰ তুমিয়ে দেৱী।

আকাশে পাতালে, অনলে অনিলে,
তোমাৰ উজ্জ্বল জেউতি সানে;
দিগন্ত বিয়াপি তোমাৰে ছবিটি,
নোৱাৰে তোমাক লুকাব আনে।

৩৩৮৭/অ:
১৫.৮.৯৯

বাঁহী।

১২শ বছৰ। | ১৮৪৩ শক, আষাঢ়। | ৩য় সংখ্যা।
৭৮/১

গীত।

(১)

তুমি কোন নন্দনৰ পাৰিজাত তুলি
গাঁথিছা কি মালা যতনে?
মোৰ হৃদি মন্দিৰৰ পবিত্ৰ আসনা
শূন্য ৰল তোমা বিহনে।
তোমাকে বিচাৰি ভ্ৰমিছো ভুবন
নিশ্চয়, তথাপি নিমিলা দৰ্শন,
মালতীৰ মালা গাঁথাতে শুকাল
ৰেণু কাঢ়ি নিলে পবনে।
নেদেখোতে তিয়া বিৰহে দহিছে
নোৱাৰা পৰাণ এবাৰ দাৰলে
শূন্য আসনত থাপি আদৰেৰে
পূজিম জীৱনে মৰণে।

(১)

(২)

প্ৰেম মুৰলী জীৱন কুঞ্জে
বাজিছে ধ্বনি কি মোহন তান,
বয় শিৰে শিৰে আবেগ-তটিনী,
লহৰে লহৰে মিলন গান।
আনিছে মলয়ে সপোন সুৰভি,
হৃদ আকাশত হাঁহে সুখ ৰবি
আপোন পাহৰি যাওঁ উটি বুৰি'
কৰো জীৱনৰ সৰ্ব্বস্ব দান।

(৩)

তাপ সামৰি হাঁহা অৰুণ সুধা বৰষি।
বোৱা মলয়, ধীৰে ধীৰে কুসুম পৰশি।
বিৰহ আজি বিষম তপ,
মিলন সোঁতত উটি যাব,
উপলিব প্ৰেমিক প্ৰাণত প্ৰেমৰ সৰসী।

শ্ৰীদণ্ডিনাথ কলিতা।